derdim çoktur hangisini yazayım...

Müslüm AKALIN

derdim çoktur hangisini yazayım...

Müslüm AKALIN

ŞANLIURFA
EKİM - 2004
1. BASIM

ISBN : 975-270-424-7

DİZGİ - BASKI
URFANIN SESİ/ÖZDAL MAT. LTD. ŞTİ
Tel : 0.414.312 00 22 ŞANLIURFA

ÖNSÖZ

Basında ilk köşe yazım, üniversite öğrencisiyken 1974 yılında Urfanın Sesi gazetesinde yayınlandı.

Yerel ve ulusal gazete ve dergilerde geçen 30 yıl içerisinde yayınlanan yazıların çoğu Urfa'nın sorunlarıyla ilgiliydi.

31. yılda bir seçme yapma düşüncesi ortaya çıkınca genel ve yerel sorunları işleyen ve çoğu son yıllarda yazılmış olan yazılardan bir karma yapmak daha uygun görüldü.

Sorunların eskimesi değil, ortadan kalkması dileğiyle...

Müslüm AKALIN
Urfa, Ekim-2004

İÇİNDEKİLER

1. BÖLÜM.....6
Çete.....7
Halk İçin Devlet.....9
İnsan Hakları.....11
Kızıldan Yeşile.....13
Barış.....15
Mezar Taşları.....17
Berivan.....19
Cumhuriyet-I.....22
Cumhuriyet-II.....24
Avrupalılaştıramayacaklarımızdanmısınız? - I.....26
Avrupalılaştıramayacaklarımızdanmısınız? - II.....29
2. BÖLÜM.....32
Bu Şehir.....33
Papa Urfa'ya Gelmiyor.....35
Kar.....38
Fırfırlı Kilise.....40
Bir Göçün Basit Hikayesi.....42
Gaziantep-Urfa.....45

Musiki Kültüründe Kopukluk 48
Züğürt Ağa 51
Ansiklopedik Bir Yanlış 54
Hangi Kurtuluş 56
11 Nisan 69
Değişim 62
Keçenin Teri 64
Sabah Düşünceleri 66
Toprak Reformu Üstüne 69
Gap, Göç ve Sanayi 72
3. BÖLÜM 75
Yarın Dünya Kadınlar Günü *Namus Böyle Temizlenir* ...76
Maskeli Yaşamlar 82
Halfeti Ağlıyor 85
Sevgililer Günü mü? 88
Namus 90
Harran Felsefe Günleri 93
Bir Dostun Ardından *-Av. Mehmet TÜYSÜZ için-* 96
Bir Yeşil Pasaport Hikayesi 98
Şantaj 101
Affedersiniz 104
Mozaik 107
Dünü Unutmamak 110
Savaşa Hayır 114
Kurban 118
Kalp Tırmalayan Sesler 121

1. BÖLÜM

İnsan duygusunun doğal eğilimlerine aykırı olan her yasa, yasa özelliğini haiz olamaz. Eğer olursa, bu tür yasalar bir nehrin sularını durdurmak için yükselen baraj duvarlarına benzetilebilirler. Bu duvarlar çılgın suların gücüyle ya apansız devrilecek ya da bu duvarları diplerinden yavaş yavaş eriten bu sular onu er geç yine ortadan kaldıracaklardır.

BECCARİA

'Suçlar ve Cezalar'dan Fasıl XI II.

ÇETE

Küçük oğlum, bütün yaşıtları gibi evin dolaplarını karıştırmaya pek meraklıdır. Urfa'nın kurtuluşuyle ilgili çalışmalarımın bulunduğu kitaplığımdan aldığı bir fotoğrafı bana gösterip 'bunlar kimdir?' diye sorduğunda:

- Çete yavrum, demiştim.

Fotoğrafta, Urfa'nın kurtuluşuna katılan milis kuvvetlerinden bir grup yer alıyordu. Göğüslerinde çapraz fişeklik, bellerinin bir tarafında revolver, bir tarafında hançerleri, gözlerinden alev fışkırıyordu. Ona, çete sözcüğünün slav kökenli ve dilimize Arnavutçadan geçen bir sözcük olduğunu, bir savaşta, düşman ordusu gerisinde küçük çaplı baskınlar yapan, köprüleri, telefon ve telgraf hatlarını tahrip eden silahlı topluluklara bu ad verildiğini anlatmıştım.

Bir kaç yıl sonra televizyonlarımızın haber bültenleri çete haberleriyle dolup taştığında çocuğun kafası karıştı. Pahalı giysiler içerisinde, kollarında rolex marka saatler, altlarında mersedes marka arabalarla gösterilen bu insanlar çocuğun kafasındaki çete imajıyle uyuşmuyordu. "Kolumu salladım toplar oynadı / Kara taş içinde çete kaynadı" türküsündeki çetelerle bunlar çok farklıydı. O zaman ona, çetenin bir anlamının da, sıkı bir dayanışma ile biribirlerine bağlı bulunan

suçluların çıkar ve tehlike ortaklığı olduğunu, anlattım.

Aradan bir süre geçtikten sonra elinde bir gazeteyle karşıma dikildi. Gazetede harçların azaltılması için protesto eylemi yapan gençlerin 'kalemli çete' diye anıldığını gösterip 'kalemli çete olur mu?' diye sordu. Bu defa ona, bunların çete olmadığını, hukukta, devletin kişiliği aleyhine belirli suçların silahlı olarak işlenmesi için kurulan kuruluşlara da çete denildiğini, devletin bu eylemden dolayı gençler aleyhine soruşturma açtığı ve yargılandıkları için yakıştırma yoluyle basında 'kalemli çete' diye anıldıklarını anlatmaya çalıştım. Kafasına yatmamıştı. Harçları protesto eyleminin devlete ne zarar vereceğini düşünüyordu.

Daha bizim evde çete kavramı tam açıklığa kavuşmamıştı ki geçen akşam eve geldiğimde:

- Baba, bir çete tarifi daha yapman gerek, dedi.

İlköğretim okulu öğrencilerinin boş geçen dersleri için 'öğretmen istiyoruz' diyerek gösteri yapmaları nedeniyle sorgulanıp mahkemeye çıkartılacaklarını televizyondan öğrenmişti. Çocukların dileklerini, karakoldaki korkularını yürekten paylaşıyor, öğretmen istemek için pankart yazmanın neden suç olduğunu anlayamıyordu.

-Bunlar çete değil, dedim.

Boş gözlerle yüzüme uzun uzun baktı.

Büyüyünce, ona gerçek çetenin nerede olduğunu anlatacaktım.

HALK İÇİN DEVLET

Vilayetin yan tarafında halkın yoğun olarak kullandığı yaya geçidi önünde güvenlik güçlerinin her konuk geldiğinde yaptıkları gibi yollarını kesip eziyet ettikleri vatandaşların ağızlarından dökülen sözcükleri yetkililerin duymasını isterdim. Yolun kenarına yığılan insanlar kendilerini bir koyun sürüsü gibi hissederken genç bir amirin müdahalesiyle yalnız bir taraftakilerin karşıya geçişlerine izin verilmesi onları ne kadar rahatlatmıştır bilinmez ama o insanların karşıda bekleyenlerle birlikte devlete saygılarının azaldığına eminim. Güvenlik güçleri kendi görev anlayışları ve mantıkları içerisinde gerekli önlemleri alıyorlardı kuşkusuz ve işin sonunda görevini tamamlamış olmanın huzuruyla amilerine rapor vereceklerdi. Ama halkı rahatsız etmeden görev yapmanın bir yöntemi olmalıydı ve devlet bunu organize eden gücün adıydı.

Bir toplumda insanların kendilerini yönetmek üzere bir organizasyona yetki tanımaları Rousseau'dan itibaren "toplum sözleşmesi" adını alarak çağdaş demokrasilerin temel felsefesini oluşturmuştur. Devlet adı verilen bu

organizayon, kendisine vücut veren iradenin hizmetinde ve denetiminde kabul edilir.

Bizim siyasal tarihimizde kul kavramından vatandaş kavramına geçiş Cumhuriyetle birlikte gerçekleşmiştir. Cumhuriyet'in başlarında daha biçimsel olan seçimler giderek içerik kazanıp tek parti yönetiminin oyla değiştirilmesi sonucunu doğurmuştur ve bu, kulluktan yurttaşlığa geçişte önemli bir aşamadır.

Ancak bu aşamanın devlet anlayışı içerisinde bulunduğu nokta bugün istenilen düzeyde değildir. Bu ise yürürlükte bulunan 1982 Anayasası'nın felsefesiyle ilgilidir. Çağdaş anayasalar halkı devlete karşıkoruyan bir içerikte olmasına rağmen 1982 Anayasası devleti halka karşı koruyan bir felsefenin ürünüdür. Bu felsefenin devletin memurlarına yansımaması tabi ki mümkün değildir ve bu nedenledir ki devletin görevlileri, yüksek dereceli bir kamu görevlisi-diyelim ki bir bakan-geldiğinde bütün yolları kesip vatandaşı eziyete sokar, yaya geçitlerinden geçişleri keserek vatandaşı yol kenarında biriktirir ve devlet dairesinde vatandaşın vergileriyle o makamda oturan memur vatandaşa dünyanın zorluğunu çıkarır.

Kulluktan yurttaşlığa geçiş sürecine sıcak bakmayan devletin zihniyeti halk için devlet felsefesiyle beslenmediçe demokrasi yalnızca bir hayaldir.

İNSAN HAKLARI

İnsan haklarının felsefî ve tarihî temellerinin eski Yunan ve Roma'da olduğu bilinse de hayata geçirilmesinin soyluların talepleriyle gündeme geldiği, hak ve özgürlükler tarihinde önemli paragraf başlıklarıyle anlatılır ve 1215 yılında İngiltere'de derebeylerinin bazı hakları vermesi için kral Yurtsuz John'm yakasına yapışarak imzalattıkları Magna Charta'nın, yönetenlerin iktidarlarının sınırlandırıldığı ilk özgürlük belgesi olduğu ifade edilir.

'Bireyin, özgürlüğün ve aklın büyük hapishanesi' Hristiyan Ortaçağı bu dünyevî ve ruhanî derebeylerinin mücadelesiyle geçerken bu dönemde Yunan klasiklerine Süryaniler aracılığıyle ulaşan Müslümanlar arasında özgür düşünce ve akıl oldukça egemendi. Yeniden doğuş anlamına gelen Rönesans ise, ilkçağ klasik kültürünün yeniden doğuşu anlamındaydı ve bireyin kendini tanımaya başladığı, bireyliğini keşfettiği bir dönemi simgeliyordu . Bireye atfedilen bu değer daha sonra kapitalizme, sanayi devrimine kaynaklık edecek oradan Fransız Devrimi'ne ve İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'ne ulaşacaktır.

20. yüzyılda bu maratonun önemli kilometre taşları Birleşmiş Milletler Andlaşması'nın Başlangıç Bölümü (1945), İnsan Hakları Evrensel Bildirisi (1945) İnsan Haklarını ve Temel Özgürlüklerini Korumaya Dair Sözleşme (1950), Helsinki Nihaî Senedi (1975), Yeni Bir Avrupa İçin Paris Yasası (1990) ve tabii İstanbul Zirvesi (1999)'dir. Bütün bunlar belli bir siyasal kültürü benimseyen toplum ve devletlerin oluşturduğu örgütlenmeler ve faaliyetlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahın egemenliğinin sınırlandırıldığı ilk belge Sened-i İttifak'dır. Bu belgeyle Osmanlı padişahı ilk defa tebaası ve dönemin derebeyleri olan "ayan"ların gücünü kabul ediyor ve kendi iktidarını sınırlıyordu. Tanzimat Fermanı (1839) ve Paris Konferansı ertesinde kabul edilen Islahat Fermanı (1856), 1876 Anayasası, Cumhuriyet öncesinde hükümdarın tebaasına tanıdığı hakların yer aldığı belgelerdir. Cumhuriyet'den sonra ise kulluktan yurttaşlığa geçen insanımız artık iktidarın sınırlandırılmasına değil, iktidarın oluşmasına katılma durumunda olacakken uygulamada ne yazık ki hak ve özgürlükler kâğıt üzerinde kalmış, devletin verdiğiyle yetinmek durumunda kalmıştır.

Batıda bu hak ve özgürlüklerin güvencesi sivil toplum ve siyasal kültürdür. Geçen hafta kutladığımız İnsan Hakları haftasının ertesinde bu düşünce ve değerleri yaygınlaştırma yolunda çaba sarfetmek herkesin görevidir.

KIZILDAN YEŞİLE

Gazete haberlerine göre 1968 öğrenci hareketlerinin liderlerinden Kızıl Danny olarak bilinen Daniel John-Bendit, Avrupa Parlamentosu milletvekili olarak Ankara'ya geliyor. Habere göre konuk milletvekiline MHP milletvekili emekli Albay Kürşat Eser evsahipliği yapacak.

John-Bendit 1980'li yıllarda **Biz Devrimi Çok Sevmiştik** adlı bir kitap yayınladı. 1968'li arkadaşlarını dünyanın her tarafında arayıp bularak değerlendirmelerini aldı. *Dünyayı istiyoruz ve hemen şimdi istiyoruz* şarkısını söyledikleri arkadaşlarına o günleri değerlendirirken: *Ben hayatımızın gidişatını değiştirmek istediğimize inanıyorum, yazılmakta olan tarihe katılmak istediğimize inanıyorum,* diyor ve kitabı yazarken edindiği izlenimleri de, *yaptığım görüşmelerde insanlar toplumu değiştirmeyi değil, düzene koymayı düşlüyor,* biçiminde ifade ediyordu.

20 yıl kadar sonra vardığı düşünceler şunlardı :

- "Demokrasiden sık sözediyorum. Ama görüştüğüm insanların tümü ya da neredeyse hepsi demokrasiye bağlı olduklarını söylediler "

- "İnsanlarla konuşmaya çalışmak lazım. İnsanlara sık

sık, *şu konu üzerinde şöyle düşünüyorum ve bunu gerçekleştirmek için de şunu öneriyorum* demek lazım. Ve herkes kendi adına yanıt vermeli, biz de sürekli olarak öneri, itiraz ve gerekçeleri tartışmalıyız"

-"Benim dediğim şu: Tartışalım, çünkü fikir ve eylemlerin sürekli olarak karşılaşması iyi yaşamanın tek yoludur. Ve unutmayalım ki hayatımızın sonuna kadar tartışacağız. 'Ben biliyorum, siz de dinleyin' tutumunu bırakalım. Hayatlarımızı, umut ve fikirlerimizi tokuşturalım. Bu değiş-tokuştan sağlayacağımız enerjiyle dünyayı değiştirmeye devam edelim"

1960'lı yılların başlarında cok sevdikleri Amerika'nın ve batı dünyasına örnek ve kılavuz olarak tanıtılan Amerikan toplumunun kendilerine inandırılmak istendiği kadar mükemmel bir toplum olmadığını keşfeden gençlerden Fransa'ya uzanan hareketin önderlerinin çoğu da artık demokrasiden başka bir şey düşünmüyor. Şimdi Yeşiller'le birlikte olan John-Bendit, *ne zafer şarkısı ne de cenaze marşı söylüyoruz, sadece 'biz devrimi çok sevmiştik' diyoruz* biçiminde anlatıyor duygu ve düşüncelerini.

Her kesimin kabuklarını kırıp tartışmaya, konuşmaya başlaması ve bunun devlet tarafından doğal bir hak olarak görülmesi şimdiye kadar aydınların özlemiydi, şimdi AB kapısında bir zorunluk. Belki, emekli devrimci milletvekiliyle emekli albay ülkücü milletvekilini bir masa başında buluşturan tarihin şakası toplumsal ayrışma noktalarında, bizlere bir mesaj vermek istemektedir, kimbilir?

BARIŞ

Bütün dünyada barış rüzgarları esiyor.

Barış, yani uzlaşma.

Afrika'da Polisario gerillaları, Afganistan'da Sovyet yönetimi, Türkiye ile Yunanistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Kıbrıs Rum Yönetimi, Sovyetlerin Prag 1968'e değişen bakışları ve nihayet İran-Irak ateşkesi, esenlik içinde bir dünya muştuluyor.

Zihinlerde, süper güçlerin zirvelerde planlanan Dünya paylaşımıyla barış rüzgarlarının arasında bir ilişki kurulsa bile, bu yine böyle...

Bizim kuşak Joan Baez'i de barışçı olduğu için sever.

Dilinde ve gitarında yıllardır barış yankılanır.

TRT'nin geçen akşam yayınladığı Joan Baez'in konserinde seyirciler gibi izleyicilerin de nostaljiye düşmemeleri olanaksızdı.

Elinde gitarı, uzun saçlarıyla çıkacağı 1970 yılındaki Fransa konseri, belki de *Sacco ile Vanzetti*'yi söyleyecek diye iptal ediliyor; yirmi yıl öncesinin protest müziğinin bu

önderi, 70'li yılların undergraund rüzgarıyla gençliğin gündeminde geri plana kayarken Amerika'da kimi plak şirketlerinden randevu bile alamıyordu.

Şimdi bu folk kraliçesinin uzun siyah saçları yok artık. Ama beyazların yerleştiği kısa kesilmiş saçlarıyla, içli sesi ve gitarıyla bir kuşağı Açık Hava Tiyatrosu'na toplamış, onları geçmişten bugüne taşımıştı... "**Dona Dona**"yı söylerken karanlıkta alevden bir ormanmışcasına yanan çakmaklar, Beatles'ın "**Let it Be**"sini söylerken çılgın alkışlara dönüşüyordu.

Çünkü Joan Baez yalnız nostalji değildi, barış simgesiydi de..

MEZAR TAŞLARI

Gazete haberine göre Tunceli asri mezarlıkta yasadışı örgütlerin üyelerinin mezar taşlarındaki şiir ve yazılar nedeniyle cumhuriyet savcılığı 20 aile hakkında soruşturma başlatmış. Soruşturmaya uğrayıp fotoğrafları çekilen mezar taşları üzerinde şair Hasan Hüseyin'in 'ekilir ekin geliriz, ezilir un geliriz' dizeleri, solcuların dillerinde dolaşırken diskolara kadar düşen ünlü **Bella Ciao** (Çav Bella)'ın sözleri de varmış.

Mezar taşlarındaki yazılar ilginçtir. Kimi yaşanmamış duyguları ifade eder, kimi yaşanmış olayları, kimi de özlemleri.

Şimdi hala duruyor mu bilmem, bir tarih dergisinde Edirnekapı'daki bir mezar taşının hikayesini okumuştum. *"Meşhur - yevmiye elli dirhem aksülümen ve afyon ekl eden ve 134 yaşında fevt olan- Ruhavî Esseyit Elhac Ahmet Efendi, ruhuna fatiha 1216"*. Yani, günde elli dirhem afyon ve aksülümen yiyen ve 1801 yılında 134 yaşında ölen Urfalı Hacı Ahmet Efendi.. Bekri Mustafa'nın mezarının yanında olan bu mezara eskiden akşamcılar, ayyaşlar ve esrarkeşler Ramazan bayramlarının birinci günü

toplanarak tören yapıp pirlerinin mezarlarına gül suyu gibi rakı serper, taşlarına çelenkler koyarlarmış. Şimdi aynı şeyi yapsalar ceza yasasında eylemlerine uygun bir maddeyle gözaltına alınabilirlerdi.

Tabii mezar taşlarının yazılarının failini bulmak da sorun olacak. Aileleri '*Vallahi, biz gömdük gittik, herhalde arkadaşları yazdırmış olmalı*' ya da '*bu şairi çok severdi vasiyeti üzerine yazdık, şiirin bulunduğu kitap da serbestçe satılıyor zaten*' veyahut '*çav bella'yı çok severdi, kasetçilerde şarkının kırk çeşit versiyonu var*' deseler ne yapılabilir ki? Ya da '*efendim, mezar taşını önceden kendisi yazdırmıştı*' denilse ne olacak, kimin hakkında takibat yapılacak ki?

Bireylerin hak ve özgürlüklerinin yeterince benimsenmediği toplumlarda insanlar kendilerini ifade için duygularını şarkılara, şiirlere dökerler. Bu toplumlarda sağken söylenen şiirler adamı başbakan yapabileceği gibi, mezar taşında şiir yazılı diye ailesini soruşturmaya da uğratabilir.

Herhalde en iyisi, mezarlıklarda gezinirken : "Ey kılan seng-i mezarıma nazar / Gururlanma sakınıp dünyaya" diyen şairi dinlemek...

BERİVAN

Geçen haftaların gündemdeki konularından biri Ahıska Türklerinden bir yurttaşın bir televizyonda Sibel Can'ın canlandırdığı tipten etkilenerek kızına Berivan adını vermesi dolayısıyle hakkında DGM'ce soruşturma açılmasıydı.

Daha önce de Diyarbakır'da çocuklarına bir kısım Kürtçe adları koyan yurttaşlar hakkında açılan davada yargıç beraat kararı vermişti.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun tashihi kararla oluşturduğu içtihatta ad vermenin kişinin özel yaşam alanına ait bir eylem olduğu vurgulanmış, adların Türkçe olmamasının nüfus kütüğünde iptal gerekçesi olamayacağı belirtilmiştir.

Bizim toplumumuzda belli dönemlerde insanlar çeşitli sosyal olaylardan etkilenerek çocuklarına ad koyarlar. 20. yüzyıl başında meşrutiyetin 'hürriyet kahramanı' Resne'li Niyazi Bey ve Enver Bey(sonra Paşa)'in adları toplumda benimsenmiş, Osmanlı coğrafyasında Enver ve Niyazi adları rağbet bulmuştu.

Arnavutluk'un eski lideri Enver Hoca'nın adını de Enver Paşa'dan almış olduğu vaktiyle yazılıp çizilmişti.

Millî Mücadele ve sonrasında en rağbette olan isim Mustafa Kemal'dir ve yıllar boyu Mustafa Kemal ismi yurttaşlarca çocuklarına verilmiştir. Milli Mücadele kahramanlarımızdan İzollu Bozan Bey, oğlu rahmetli meslektaşımız Mustafa Kemal İzol'un adını Mustafa Kemal sevgisinden dolayı verdiğini, bir röportaj sırasında söylemişti.

1950'den sonra gündemde Adnan ve Celal isimleri vardır, 1960'dan sonra ise Cemal. 12 Mart sonrasının gözde ismi Deniz'dir. Oya Baydar, *Sıcak Külleri Kaldı* adlı 68 kuşağını anlatan romanında kahramanı Ömer'e '*çocuklarımıza koyduğumuz isimler özlemlerimizi yansıtıyordu*' dedirtir. 1973 sonrasında ise favori isim Bülent'dir. Bunlar toplumda elektriklenme yaratan isimlerdir ve toplumun bilinçaltını yansıtır.

Cumhuriyet'den önce babalarımız ve dedelerimizin adları Ahmet, Mehmet, Hasan, Hüseyin, Mahmut, Mustafa vs. idi. Cumhuriyet'den sonra Mete, Teoman, Alpaslan, Tekin gibi adlar yeni Türk devletiyle birlikte milliyetçilik dalgasıyle çıktı ve devam etti. Birkaç yıl önce de Bulgarların Türk isimlerine karşı savaş açtıklarını televizyonlardan izledik.

Dilimizde komşu dil ve kültürlerle, coğrafyayla bütünleşmiş o kadar isim vardır ki bunların dilden

atılması hiçbir şekilde mümkün olmadığı gibi yasaklanması da insanı gülünç durumlara düşürmektedir. Sözgelimi :

Ajda serbest, Müjde serbest, Rojda sakıncalı.

Celal serbest, Melal serbest, Zelal sakıncalı.

Ferhat serbest, Ruhat serbest, Serhat sakıncalı.

Neriman Serbest, Keriman serbest, Berivan sakıncalı.

Adlar kişinin özel yaşam alanıdır. Bir Ahıska Türkü kızının adını Berivan koyabileceği gibi bir Kürt de çocuğuna ad olarak adını Yılmaz, Doğan ya da Gülay'ı seçebilir.

Yasaklarla bir yere varılamıyor.

CUMHURİYET I

Cumhuriyet, 1921 Anayasasında yapılan bir değişiklikle gerçekleştirildi. 29 Ekim 1923 tarihli bu yasanın adı 'Anayasanın Bazı Maddelerinin **Açıklanarak** Değiştirilmesine Dair Kanun'dur. O zamanki ifadeyle **tavzihan** yapılan bu değişiklik, bir yeni durum oluşturmaktan çok, varolan bir durumu açıklamak anlamını taşıyordu.

BMM'de yapılan görüşmelerde bu husus üyelerce tartışılmıştı. Konya mebusu E.Sabri Hoca, "**Arkadaşlar bizim hükümetimiz bugün Cumhuriyet olmuyor, teşekkül ettiği günden beri cumhuriyet olmuştur. Bu kanun bizim esasen meşru ve makul suretde teşekkül eden ve zaten mevcut olan hükümetimize bir ilmî kisve veriyor, giydiriyor, o da Cumhuriyet demektir**" derken Antalya mebusu Rasih Efendi, "**Arkadaşlar, Türk milleti ihtilalini yaparken mazideki tecrübelerinden uyarıcı dersler aldığı gibi her zaman kendisini aydınlatan dininden feyz ve ışık almıştır. O din de kendisine hakkın cumhurda ve cumhurun ümmetde olduğunu pek açık olarak beyan buyuruyor. İşte arkadaşlar bugün tesbit ettiğimiz ve üzerinde yürüdüğümüz şekil bu yüce**

esasların size telkin ettiği şekildir" biçiminde konuşuyordu.

Urfa mebusu Şeyh Saffet Efendi yaptığı konuşmada "..**Biz bugün Anayasamızda Cumhuriyeti açıklamakla tamamiyle Hulefayı Râşidin Efendilerimizin devrine rücu etmiş bulunuyoruz. Çünkü o zamanlar teşekkül eden, Cumhuriyet-i Uhuvviye idi ve ondan dolayı teşekküratımı tekrar ediyorum"** şeklinde konuşurken tarihçi Abdurrahman Şeref parti toplantısında "**Hâkimiyet Kayıtsız Şartsız Milletindir** dedikten sonra **kime sorarsanız, bu Cumhuriyetdir."** diyordu.

Gerçekten 1921 Anayasasında egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu yazıyordu ve siyaset biliminde bunun adı cumhuriyetdi. Saltanat zaten bir yıl önce kaldırılmıştı ve Prof. A.Fuat Başgil'in deyişiyle 1921 Anayasası Cumhurbaşkansız bir cumhuriyet kurmuştu. 29 Ekim 1923'de **tavzihan** yapılan, bu eksikliğin giderilmesiydi.

Bu değişiklik o zaman İstanbul basını dahil, genel bir kabulle karşılandı. Eleştirenler, daha çok yasanın aceleye geldiğini söylüyorlardı ve Cumhuriyet'e karşı çıkan pek yoktu. Üzerinde dikkatle durmak gerekir ki Fransız ihtilâlinden kısa bir süre sonra cumhuriyetden tekrar saltanata geçilmiş olmasına rağmen bugün Türkiye'de saltanata dönülmesini isteyen hiç bir siyasal akım bulunmamaktadır. Bu da cumhuriyetin yurttaşların gönlündeki yüksek yerini göstermektedir ve şimdi 76. Yılda bizlere düşen, toplumun müşterek kabulündeki Cumhuriyeti yine müşterek kabuldeki demokrasiyle zenginleştirmekdir.

CUMHURİYET II

1921 Anayasasında değişiklik yapılarak Cumhuriyetin açıklanmasından sonra, 1924 tarihli Anayasa'da da aynı esas korundu : Devlet yönetiminin temel esası milletin kayıtsız şartsız egemenliğine dayanıyordu.

Ancak bu değişiklikler yalnızca bir siyasal metin değişikliği olmayacaktı. Cumhuriyetin kurucularının topluma sundukları, aslında bir **modernleşme projesi**ydi. Ve bu proje -devlet şekli dışında- 2. Mahmut ile başlayıp 2. Abdulhamit ile devam eden yeniliklerin, ıslahatların son halkasıydı. Ama onlardan farkı, değişiklik ve yeniliklerin cumhuriyet yönetimi içerisinde ve bazen daha radikal olarak sunulmasıydı. Göze hitap eden, şapka gibi biçimsel değişiklikler gelenekçi duyguların her zaman tepkisini çekmişti. Geçen yüzyılda fes alındığında padişaha **gâvur padişah** diyen **gelenek**, fesi kaldırıp şapkayı getiren yönetime de aynı tepkiyi gösteriyordu. Bunun gibi din alanında yapılan değişiklikler, dine bulaşmış yanlış **geleneklerin ayıklanması** şeklinde ortaya çıktığı için **statü**

kaybeden gelenek feryadı basmış ve bu da halkın tepkisi olarak adlandırılmıştır. Urfa'da İstiklâl Mahkemesince yargılanıp idam edilen vaiz İbrahim Ethem Efendi'nin yargılanmasında ve yine *Terrakkiperver Cumhuriyet Fırkası*'nın Urfa şubesi sorumlu kâtibi emekli yarbay Fethi Bey'in Diyarbakır'da İstiklâl Mahkemesinde yargılanmasında sanıkların kullandığı ifadeler o günkü ortamı ve havayı pek güzel ortaya koymaktadır.

1929 ekonomik buhranının etkilerinden kaçınması mümkün olmayan Cumhuriyet rejiminde *Serbest Fırka* deneyimi pek kısa sürdü. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, '*Politika'da 45 Yıl*' adlı hatıratında fırka reisi Fethi Bey (Okyar)'in İzmir'deki karşılanışındaki hükümet aleyhtarı yoğun havayı ince çizgilerle resmeder. Kemal Tahir de bir romanında aynı konuyu işler. Ama bu teşebbüs olsun, daha sonraki seçme/seçilmeyle ilgili ve diğer yasal değişiklikler olsun hepsinin tek bir amacı vardır : **Muasır medeniyet** seviyesine ulaşmak. Cumhuriyet yönetimiyle yapılan ise o hedefe giden yolların taşlarını döşemektir.

Günümüzde muasır medeniyet, demokrasinin bütün kurumlarıyle birlikte işler hale getirilmesinden başka bir şey olmadığına göre geçmişe dönük yararsız ve kısır tartışmaları bir yana bırakıp toplumun enerjisini bu ortak paydaya yöneltmek en akıllıca iş gibi görünüyor.

AVRUPALILAŞTIRAMAYACAKLARIMIZDAN MISINIZ?
I

'*200 Yıldır Neden Bocalıyoruz*', Niyazi Berkes'in Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme ve batılılaşma sürecini inceleyen eserinin adıdır. Eserde imparatorluğun batı teknolojisi karşısındaki durumu, ıslahat girişimleri, başarısızlık sebepleri ve yazarın teşhisleri yer alır.

Batılılaşma maceramız çeşitli eserlerde masaya yatırılmış ve **batılılaşma** ya da **Avrupalılaşma**, hemen hepsinde sömürgeleşme ve geri kalmışlık sorunuyla birlikte incelenmiştir. İsmail Cem'in yazdığı *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi* adlı kitabin yayınlandığı yıllarda *geri kalmış* tabiri yanlış bulunup *geri bıraktırılmış* tabirinin kullanılmasının daha doğru olacağı savunuluyordu.

Bu eserlerde incelenen sürecin önemli kilometre taşları batıya doğru döşenmiştir. Bu batılılaşma serüveninin önemli durakları ise Tanzimat-ı Hayriyye (hayırlı düzenlemeler) olarak da bilinen *Gülhane Hattı Hümayunu* (1839) ve *Islahat Hattı Hümayunu*' (1856)dur. Bu belgeler, tarihçiler tarafından Avrupa'da isyan ve ihtilâllerle hükümdarın tebaasına tanımak zorunda kaldığı hakları gösteren belgelere benzetilmişse de,

padişahın iradesiyle (ferman) yayınlandığı için tek taraflı tasarruflar olarak da değerlendirilmiştir. Tarihçiler Gülhane Hattı'nın yabancı tesiri olmaksızın yayınlandığını kabul ederken Islahat Hattı'nın yabancı etkisi altında yayınlandığını belirtirler.

Gerçekten de Islahat Fermanı, Âli Paşa ile İngiliz ve Fransız elçileri arasında kararlaştırılmıştır. Fermanın giriş kısmında *Osmanlı Devletinin iyiliğini isteyen ve dostu bulunan büyük devletlerin yardım ve himmetlerine* değinilmesi yabancı etkisine işaret eder. Islahat Hattı'nda, Gülhane Hattı'nda geçen, **insanların tabii haklarının** korunmasından başka bütün tebaanın din ve ırk farzı gözetilmeksizin yasa önünde hür ve eşitliği ilkesi kabul edilmiş ve müslüman olanlarla olmayanlar arasında varolan eşitsizlik ortadan kaldırılmıştır.

O dönemlerde Şinasi'nin :

Adl ü ihsânını ölçüp biçemez Newton'lar

Akl ü irfanını derk eylemez Eflâtun'lar

biçiminde övgüsüyle karşılaşan Mustafa Reşit Paşa daha sonraları diğer paşalarla birlikte çok eleştirilmiştir.

Tanzimatla birlikte varılmak istenen hedefin, *İslâm Dünyası'nın batı potasında dejenere edilerek eritilmesi* olduğunu savunanlar olduğu gibi bu zihniyeti *ilkel, montajcı* olarak niteliyenler de vardır. Ali Bulaç Tanzimat'ı *İslâm-kapitalizm çatışması* olarak görürken Mim Kemal

Öke, *Batıya Reşit Paşa gibi değil Kanunî gibi girmek* gerektiğini söyler. Abdurrahman Dilipâk Tanzimat'ı komplo olarak görürken Murat Belge, Türk burjuvazisinin AB'ye girmek için niçin *can attığını merak ettiğini* söyler. Attila İlhan'ın bir kitabının adı *Batının Deli Gömleği*'dir ve aynı yazar *Hangi Batı* adlı kitabında sol ve sağ düşüncenin batıya bakışlarındaki çarpıklıklara değinir.

Ama tümünün ortak yanı, Turgut Özal'ın tam üyelik başvurusunda bulunurken ince uzun bir yol olarak nitelediği AB üyelik sürecinin, Tanzimat'la hızlanan batılılaşma serüveninin son halkası olduğunu tesbit etmeleridir.

AVRUPALILAŞTIRAMAYACAKLARIMIZDAN MISINIZ? II

Bir önceki yazıda Avrupa serüvenimizin başlangıcı kabul edilen fermanlara ve batılılaşma/Avrupalılaşma sürecinin toplumun çeşitli kesimlerince nasıl algılandığına değinilmişti.

Batılılaşma zincirinin önemli halkalarından biri Cumhuriyet'le gerçekleşti. 1860'lı yıllardan beri sürdürülen laikleşme süreci ve toplum yaşamındaki biçimsel değişiklikler Cumhuriyet tablosunda koyu fırça darbeleriyle yer aldı. Taşra yaşamında hemen kabullenilmekte güçlük çekilen bu değişiklikler *çağdaş uygarlık düzeyi* söylemiyle batılı olma ile batıcı olma arasındaki farkı toplum gündemine getirdi.

Cumhuriyet'in başlarında Balkan Antantı (1934) ve Sadâbâd Paktı (1937) ile çok yönlü dengeli bir bölge politikası izlenirken İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki iki kutuplu dünyada Türkiye *hür* dünyanın payına düştü. İnsan hayatının ucuz olduğu bu ülkeye ileri karakol olmayı da pek yakıştırıyorlardı. Artık hür dünyanın şablonlarını benimsemek zorundaydık, Sosyal haklar, sosyal adaletden sözedenlere *komünist* damgası hazırdı.

Bir yerli filmde iki kız arkadaşın aynı evi paylaşıp giderlerini yarıya indirmek isterken *birlikte kazanır birlikte yeriz* cümlesini kullanmaları üzerine, filmde komünizm propagandası yapılıyor gerekçesiyle TCK 141 m. den soruşturma açılmış, Orhan Veli, "Açlıktan bahsediyorsun / demek ki sen komünistsin" mısralarını bu ortamda yazmıştı.

O zamanki adıyle Ortak Pazar'la ilgili anlaşma sosyal ve ekonomik hakların seslendirilmeye başlandığı 1961 Anayasası sonrasında geldi. Kimileri, *onlar ortak biz pazar* biçiminde eleştirseler de de tercihimizi yapmıştık. Biz yapmıştık da onlar ne diyordu? Bizim ülkemizde onları *Hristiyan Kulübü* olarak görenler var olduğu gibi onların bilinçaltı da Hristiyanlık değerleriyle bezeliydi. Hatta bazen düşünceleri bilinçaltından fışkırıp topraklarının yüzde doksanı Asya'da olan Türkiye'den bahsediyorlar ve Türkiye'nin hiç bir zaman tam üye olamayacağını söylüyorlardı. Bu düşüncelerin egemen olduğu Lüksemburg zirvesinden çıkan olumsuz karar, aslında Avrupa'nın bilinçaltıydı.Ama, artık tek kutuplu olan dünyada patron çok önemliydi ve *hamili kartyakînimdir* diye tavsiyede bulununca akan sular dururdu. Bu ortamda adaylığa kabul edildiğimiz Helsinki zirvesinden sonra ise Fransa'nın eski Cumhurbaşkanı gerçeği şöyle açıklıyordu: '*Türkiye'ye gerçek durum söylenmiyor. Türkiye'nin adaylığını kabul edelim diyenlerin gerçek eğilimi Türkiye'nin Birliğe asla üye olmamasıdır*'. Yani Türkiye aday ülke olacak, ancak hiçbir zaman üye ülke olamayacaktır.

Adaylığımızın kabul edilmesi hemen bütün basın, yayın organlarınca halkın memnuniyetini gösteren haberlerle sunuldu. Geleneksel sol ve muhafazakâr eleştiriler ciddî boyutlarda seslendirilmedi. Tabii ki bunda insan hakları özürlüsü bir ülke oluşumuzun büyük etkisi var. Artık biliyoruz ki eğer 5 yıldızlı bir otele gideceksek oraya uygun şekilde giyinmek ve davranmak zorundayız. Otelin başka bölümlerine alınmayıp hep lobide oturmak zorunda olsak bile.

Milli Güvenlik Kurulu'nun AB'ye üye ülkeler listesine girmeyi öncelikli bir hedef olarak kabul iktidarıyle muhalefetiyle, bu konuda millî mutabakat oluşmuş oldu. Ancak Avrupa'nın bilinçaltının dışavurumları ortadayken fazla umuda da kapılmamak gerek.

Sizleri bilmem ama, bu önemli dönemeçle ilgili eleştiri/ tartışma azlığı bana biraz ilginç geldi.

2. BÖLÜM

"Evveli nâr ise nûrdur intihası Urfa'nın"

KIRATOĞLU EMİN

BU ŞEHİR

Bu şehrin hayali ilk olarak nasıl uçuşur gözlerinizde?

Bunaltıcı sıcakların insanın bedenine ve ruhuna işlediği, şehrin tozlu havasının ciğer kebabının kokularıyla birleşip terleyen vücutlara yapıştığı nefes almak da güçlük çekilen bir şehir mi?

Kale'nin ve Rızvaniye Camiinin zarif sütunlarının aksettiği zümrüt yeşili göllerde kutsal sayılan balıkların sürülerle dolaştığı, güllerin kokusuyla kendinden geçmiş söğütlerin sularla cilveleştiği, bazen balıklara serpilen yemlerin, bazen Hz. İbrahim'in ateşe düştüğü noktada yapılan yakarışların, bazen de Hz. Eyyup sabrının iç rahatlığı ve huzura dönüştüğü bir şehir mi?

Gökyüzünün bir çizgi gibi göründüğü daracık sokaklarında yâre kavuşulan, cellat bakışlı yâr küstüğünde bir gül verip barışılan, ikindi zamanları mavi gökyüzünde kanatlarıyla yâri heceleyen kuş sürülerinin dolaştığı şehir mi ?

Serin hayatların kadim dostları küçük bahçeleri gölgeleyen nar ve kebbat ağaçlarına damlardan, merdiven

uçlarından bakan güller, lâleler ve akşamsefalarının baygın kokularıyla dolu eski evlerin mahzunlaştığı şehir mi?

Yetmişinden sonra şöhreti yakalayan Kazancı Bedih'le birlikte ünlenen ve turizm şirketlerinin programlarının vazgeçilmez unsuru haline gelip müzikli geceye indirgenen *Sıra Geceleri*'nin şehri mi?

Kent değerlerinin hoyratça tahrip ve yerle bir edildiği, kabile kültürünün, kan davalarının, töre cinayetlerinin egemen değer haline geldiği binlerce yıllık kültür şehri mi?

Karakoyun'da pırıl pırıl akan su kenarında binlerce yıldır kır eğlencesi düzenleyen insanların, son elli yılda kanalizasyon atıklarını soludukları şehir mi?

Yakubîliğin doğduğu mağaraların, fresklerle, mozaiklerle süslü kaya mezarlarının gecekondular altında bırakıldığı açık hava müzesi gibi bir tarih şehri mi ?

Bütün lokantalarında, müşteri yemek sorduğunda kebap çeşitleri sayılan, zengin yemek kültürünün fırına gönderilen tepsilere indirgendiği, çiğköfteye limon sıkma gibi bir dizi görgüsüzlüğünün başını alıp gittiği şehir mi?

Konuşulacak ne çok şey var...

PAPA URFA'YA GELMİYOR

Bundan iki yıl kadar önce Papa 2. John Paul, Hz. İsa'nın doğumu nedeniyle 2000 yılını *hac yılı* ilan ederek Irak, Mısır, Ürdün, İsrail ve Filistin'e *hac farizası* için geleceğini açıklamıştı. Vatikan, Papa'nın Hz. İbrahim'in doğduğu söylenen antik Ur kentine de bir ziyaret yapacağını açıklamış olmasına rağmen bu ziyaret gerçekleşmedi.

Gazetedeki habere göre ABD'nin, Hz. İbrahim'in doğum yeri olduğu düşüncesiyle Irak'daki antik Ur kentine Papa'nın yapacağı ziyareti Saddam Hüseyin'e bir ödün olarak değerlendirmesi ve ayrıca Bağdat yönetiminin, Papa'nın Ur'da yapacağı konuşmayı önceden görmek istemesi nedenleriyle Papa'nın ziyareti gerçekleşmedi. Bunun üzerine Papa, çarşamba günü Vatikan'da düzenlediği bir törende, duyularıyle dünya arasındaki ilişkisini keserek ruhsal bir davranışla Ur'a hac yolculuğunu kalben yaptı. Törende Irak'daki antik Ur kenti dev bir ekranda gösterildi.

Ancak batılı bilim adamları, bu ziyaretin açıklanmasından sonra '*Papa yanlış yere mi gidiyor?*' diye,

eleştirilerde bulundular. Gazete haberine göre 91 yaşındaki bilim adamı Cyrus Gordon Irak'daki Ur Kentinin Hz. İbrahim'in doğum yeri olamayacağına ilişkin gerekçelerini açıklarken şöyle demiş: "*19, yüzyıl ortalarına kadar herkes İncil'deki verilere göre Hz.İbrahim'in kuzeydeki Ur'da (Urfa) doğduğunu kabul ederken daha sonra Güney Irak'daki arkeolojik kazılarda bulunan güney Ur'un görkeminden dolayı bilim adamları görüş değiştirdiler. Bilinen gerçek, birden fazla Ur'un varlığıdır.. Tabletlerdeki adların yerleri tam olarak belirli olmamakla birlikte Harran'a yakın olmalarından dolayı Ur'un Kuzey Suriye ya da Güney Türkiye'de olması gerekir. Bilindiği gibi Harran, İbrahim'in babası Terah* (İslâmi kaynaklarda Âzerdir) *ile Ur'dan ayrıldıktan sonra Terah'ın öldüğü yerdir. Harran'ın yeri konusunda ise kimsenin kuşkusu yoktur*".

Gordon'un bir gerekçesi de İncil kaynaklı : " *İbrahim'in torunu Yakup, Kenan Ülkesine geri dönmek için Fırat nehrinden geçmek zorunda kalmıştı. Güney'deki Ur, Fırat'ın batısındadır. Kuzey'deki Ur ise nehrin doğusundadır. Yakup'un Kenan ülkesine dönerken nehirden geçebilmesi ancak Urfa'dan yola çıkmasıyle olanaklıdır*". Dergide bölgedeki Süryanilerin inançlarında da İbrahim'in doğum yeri olarak Urfa'nın kabul edildiğine dikkat çekilmiş.

Haberde, Ur'daki hac farizasını kalben gerçekleştiren Papa'nın Ürdün, Filistin ve İsrail'i mart ayında ziyaret edeceği belirtiliyor.

Yani haberin özeti şu : Papa, Urfa'ya gelmiyor.

Ama, bundan daha önemlisi Hz.İbrahim'in doğum yeri konusunda sağlıklı bilgiye sahip olunmaması ve bu konudaki eleştirilerin yine batılı bilim adamlarından gelmesi. Gerçi Hz.İbrahim'in ateşe atıldığı yerin Urfa olduğuna ilişkin bilim dünyasında tam bir ittifak bulunmamaktadır ama, son zamanlardaki egemen görüş, bu yerin Urfa olduğudur. Şemseddin Sami'nin **Kamusül Alâm**'ında, Hz.İbrahim'in iki nehir arasındaki Keldanistan'da Nemrud ülkesinde doğduğu yazılıdır. Şair Nabi'nin **Tuhfet'ül Harameyn** adlı hac hatıralarında Hz.İbrahim'in yaşadığı yerin Urfa olduğu anlatıldığı gibi bir şiirinde Kur'anı Kerim'in Enam Suresi'ne atıf yapılarak **Mazhar-ı mucize-i berdüsselâm** denilir. Evliya Çelebi seyahatnamesinde ve 100 yıl önce yayınlanan salnamelerde Hz. İbrahim'in doğum yerinin Urfa olduğu zikredilir. İncil' de (Resullerin İşleri, bab:7) Hz. İbrahim'in izlediği güzergâh Urfa'yı akla getirir. Tevrat'da **Urelkeldaniyyin**, İncil'de **Ur** olarak geçen Hz. İbrahim'in doğum yerinin bugünkü Urfa olduğu bilim dünyasında her geçen gün biraz daha kabul görüyor.

Basınımızdaki 'Papa Urfa'ya geliyor' haberinin kaynağı, herhalde Hz.İbrahim'in doğum yeri Ur'a yapılacak ziyaret idi. Ama gerçekleşmedi.

Belki de bir **yanlış** gerçekleşmedi ve Urfa için daha hayırlı oldu. Papa, Irak'daki Ur'a Hz. İbrahim'in doğum yeri olarak gitseydi dinî açıdan tescil görüp bu yanlışı ortadan kaldırmak daha zorlaşacaktı.'

olarak bilinen yıl 1327 (1911) yılıdır. Kırkbeş gün boyunca devamlı yağan kar halkı perişan etmiş, sonra da yağan yağmur şehri sele boğmuştur. Şair Emin Kıratoğlu, bu hadiseyi anlatan "Kar Destanı"nda şehrin durumunu pek güzel anlatır:

.....
Kömür dirhem ile satıldı ey yar
Gübre yok, hamamlar kapandı naçar
Hazveli sorarsan yüksekten uçar
Dörde beşe çıktı ağaç batmanı.
.....

Yine Urfa'lıların Fransızların işgaline karşı yürüttükleri mücadele de şiddetli yağan kara tesadüf etmiş, savaşçılar büyük sıkıntılar çekmiştir. Arabî hocası Muhiddin Efendi (Ersöz)'nin, o zamanlar "*Berfin kesreti nüzulu teati-i mermiyata mâni teşkil eder mi*" (Karın şiddetli yağışı mermi atışını engeller mi?) biçimindeki latifesi, uzun zaman meclislerde sohbet konusu olmuştu.

Urfa'nın son şiddetli kar yağışı ise sanıyorum 1937 yılında olmuştu. Zamanın gazetesine göre insanlar soğuktan donarak ölmüş, kurtlar Kızlar köyüne kadar inmişlerdi.

***

Bugün kentin kardan dolayı karşılaştığı sıkıntıların doğadan değil, kamu yönetiminin beceriksizliğinden kaynaklandığını herkes biliyor. Bu haliyle, 2000 yılı için artık bizim de bir kar senemiz var, diyebiliriz.

FIRFIRLI KİLİSE

Bir kentin tarihi ve kimliği ona can veren unsurların bilinmesiyle saydamlaşır. Kentin mimari dokusu, yer adları, kişi adları, kültürel antropolojinin **toponomi** dalını meydana getirir.

Urfa, bu konuda büyük bir zenginliğe sahip olmasına rağmen, ufak tefek amatör çalışmalar dışında bu konuda yapılmış akademik bir çalışma bulunmamaktadır. Mahalle, sokak ya da meydan adlarının kökenleri, aynı zamanda kent tarihinin kökenleridir. Sözgelimi **Nurali** mahallesine adını veren kişinin bir kumandan ve **Hacıgazi** mahallesine adını veren kişinin bir din adamı olduğunun ya da **Ellisekiz Meydanı** adının nereden geldiğinin ayrıntısını bilmek herhalde ilginç olurdu.

Kurtuluş savaşımız sırasında Fransız askerlerini misafir eden, Tılfındır eteklerinde bulunan ve halk arasında Büyük Yol olarak bilinen mevkideki Fırfırlı Kilise, Cumhuriyet'den sonra camiye dönüştürülmüştü. Bir gazete haberinde, kilisenin çan kulesindeki rüzgar gülünün çıkardığı ses nedeniyle buraya Fırfırlı Kilise denildiği biçiminde "tarihin popülist yorumu'nu

okuyunca benim de ilgimi çekti. Benim bulgularımsa şunlar:

Porfir (Fransız Porphyre, Yunanca Porphyrites) lal rengi anlamında olup Osmanlıca **somaki** ile eşanlamlıdır. Somaki ise (Arapça Summaki) sumak renginden türeme bir sözcüktür ve anlamı, "kızıl ve yeşil renklerde olan, çok sert ve damarlı bir mermer çeşidi"dir. Porphyre sözcügü, Osmanlıcaya **Firfiri** olarak geçmiş ve sözcüklerde "parlak kırmızı, erguvan rengi" olarak yerini almıştır.

Fırfırlı Kilise'nin mermerlerinin rengine bakınca adının da Firfiri'den bozulma Fırfırlı olarak halk arasında yaygınlaştığı, rüzgarla falan ilgisi olmadığı anlaşılmaktadır.

BİR GÖÇÜN BASİT HİKAYESİ

11 Mart 2003 ve 13 Mart 2003 tarihli Yeni Şafak gazetelerinde Urfa'daki Yahudilerle ilgili yazıları bir köşeye koyup, bu konuda yazmayı düşünürken Güneydoğu gazetesinde Ömer Kapaklı ve Halil Biner'in yazıları çıktı. Bu konuda ben de bilgilerimi kamuoyuyla paylaşmak istedim.

Urfa'daki Yahudilerin tarihini tam olarak bilemiyorum. Haçlı işgalindeki Urfa'nın, binyıl başlarında Müslümanlarca yeniden alınması sırasında Urfa'ya üç yüz kadar Yahudi ailesinin Müslümanlar tarafından yerleştirildiğini bir yerlerde okumuştum. Salnamelerin yayınlandığı 19. yüzyılın ikinci yarısında Urfa'daki Yahudi nüfusu bu rakamdan fazla değildir. Yalnızca 1896 yılındaki Ermeni olayları sırasında bunlardan bir bölümünün Kudüs tarafına göç ettiği bilinmektedir. Ermenilerle karıştırıldıkları gerekçesiyle can güvenliği nedeniyle meydana gelen bu göç sırasında Urfa'lıların gittikleri yerde inşaat sektörünü ele geçirdikleri söylenir.

1940'lı yıllarda Urfa'da yahudi nüfusu yaklaşık 40 aile civarındaydı ve Kendirce Mahallesinde yaşarlardı. Yahudi

cemaatinin başkanıyse, Halil Biner'in yazısında adı geçen Nesim Elfiyye idi.

1947 yılının 31 ocak günü sabahı Urfa'da 'Siverekli' diye bilinen Şorkaya ailesinin tüm fertleri öldürülmüş olarak bulundu. Vaktiyle bir oğulları müslüman olmuş olan ailenin tüm fertlerinin yüzleri parçalanmış, parmakları kesilmişti. Üç yaşlı ve dört çocuktan oluşan öldürülenlerin ailesinin diğer ferdi, 'ihtida' ederek müslüman olan ve Ahmet Kemal adını alan Hayim, o sırada askerde idi.

Olayda kimileri, Müslüman olan Ahmet Kemal'in bir Yahudi kızına duyduğu aşk nedeniyle tekrar Yahudiliğe dönmesi için ailesinin baskı yapması nedeniyle cinayetin işlendiğini, kimileri ailenin tamamının Müslümanlığı kabul etmeye hazırlandığı için dışarıdan gelen fedai Yahudilerce katledildiklerini, kimileri de aileye olan borçları nedeniyle o gece orada olan Arap ortaklarının bu işi organize ettiklerini söyledi. Gerçek bir türlü anlaşılamadı.

Cinayet bugün bile Urfa'lılarca ürpertiyle hatırlanmaktadır. Yapılan soruşturma sonucunda cinayetle ilgili görülen dört-beş kişi gözaltına alındı ve tutuklandı. Sonradan güvenlik nedeniyle mahkeme Malatya Ağır Ceza Mahkemesine nakledildi ve orada devam etti.

Olaydan bir süre sonra Urfa'da yayınlanan Akgün

gazetesinde tepki dolu bir yazı yayınlandı ve 'artık Yahudi kütlesine karşı lakayt ve tedbirsiz kalamayız' diye yazıldı. O zaman ticaretle uğraşan eski Belediye Reislerinden Cemil Hacıkâmiloğlu anılarında Yahudilerin olaydan sonra nasıl boykota uğratıldıklarını, bu nedenle Urfa'yı terketmek zorunda kaldıklarını ve bu işi nasıl organize ettiğini anlatır.

Olay dünya basınına önce 'yüzlerce yahudi katledildi' diye yansıdı, dünya ayağa kalktı, diplomatik misyonlar yoğun bir çalışma içerisine girdi. Olayın böyle olmadığı anlaşılınca sorumluların bulunması talepleriyle karşılaşıldı.

Sonuç, bugün Urfa'da Yahudiler yok. Gizlisi olduğunu da sanmıyorum.

GAZİANTEP / URFA

Gaziantep sözcüğü geçtiğinde Urfa'lılarda çeşitli duygular uyanır. Kiminde haset, kiminde hayranlık, kiminde çekememezlik, kiminde kıskançlık, kiminde gıpta...

Yani imrenme, görülen bir şeyi ya da benzerini edinme isteği. Yani, Gaziantep'e her gidip gelen insanın içinde dolan duygu.

Yoksa Urfa'yı Gaziantep'le kıyaslamak haddini bilmemek olur. Meraklısı varsa Sanayi, Ticaret, Eğitim alanındaki istatistiklerimizi bir karşılaştırsın da sonradan "GAP'ın başkenti" muhabbetlerini yapalım.

***

Urfa'da lise, 1946'da açıldı. Bu, ortaokul mezunlarına o tarihe kadar üniversite yolunun kapalı olması demekti. Bir imkân bulup salla Fırat'ı geçtikten sonra liseyi Urfa dışında okuyup üniversiteye gidenlerin sayısı ise iki elin parmaklarını geçmezdi. Sonraki yıllarda üniversiteye giden Urfa'lılar ise büyük çoğunlukla geri dönmediler. Bugün Urfa dışındaki Urfa'lıların sayısı Urfa'dan daha fazladır.

Bu, uzun yıllar boyunca eğitimin ve eğitimin verdiği olanakların Urfa'ya gelmemesi demekti. Genellikle toprak sahipliği nedeniyle Urfa'ya dönenler ise paralarını arsa, tarla ve büyük şehirlerde gayrimenkule yatırdılar. Tarımdan kalkan gelir, ticaret ve sanayiye aktarılamadı.

Gaziantep'de lise yanılmıyorsam 1925'li yıllarda açıldı. Üniversite'ye okumak için gidenler hep memleketlerine döndüler. Bilgilerini, eğitimlerini memleketlerine sundular.

Gaziantep zanaatkârları ünlü olan bir kenttir. 1970'li yıllarda Bülent Ecevit kendisiyle röportaj yapan Altan Öymen'e, " halk sektörü" fikrini, kendisine Gaziantep küçük sanayiinin verdiğini söylemişti. Eğitimini bitirip Gaziantep'e dönen insanlar, geniş toprakları olmayan Gaziantep'de çalışarak sanayi ve ticaretde atılım yaparken bizim geniş topraklardan kalkan gelirler Antep ve İskenderun sayfiyelerinde eridi ya da arsalara, binalara gömüldü... Toprak sahibi olup da ticaret yapan insanların sayısı belki bir elin parmaklarını geçmezdi.

Bugün Gaziantep'deki yüzlerce fabrikada ailelerin neredeyse üçüncü kuşağı işbaşında. Yüksek eğitimli, yabancı dil bilen dünya görmüş insanlar profesyonel yöneticilerle işleri yürütüyorlar ve sanayi devleriyle rekabet ediyorlar. Bizim ise çoğu çırçırdan oluşan fabrikalarımızın sahipleri ise sosyal yapı bakımından değil zihniyet bakımından köylü. Fabrikada çalışanlar da akrabası ya da aşiretinden kişiler. Bunlar zamanla zihniyet

bakımından kentlileşecek, onların çocukları eğitim görüp iş başına gelecekler, daha sonra da büyüyecekler. Yani, en az dört kuşak. Bilgi çağında biz bunu kısaltsak bile nereden bakarsan üç kuşak... Herhalde Ticaret ve Sanayi Odasında kaydı bulunan fabrikaların sahipleriyle ilgili bir çalışma yapılsa , bu fabrika sahiplerinin en az %80'inin kırsal doğumlu olduğu ortaya çıkar. Babası köy doğumlu olanlar ise %95'in üzerindedir. Bu, şunun için önemli. Kent, bilgi demektir. Sosyal yapıyı kentli ya da kentli zihniyetine sahip insanlar dönüştürebilir.

Gaziantep'le önemli farklarımızdan biri, bence bu. Gaziantep de kırsal kesimin akınına uğradı, ancak kentli yapı gelen göçü emdi, düzenledi. Sanayi göçle gelen ucuz emeği kullanarak büyüdü. Urfa'da ise yoğun göç, cılızlaşmış, odalarda yemek muhabbetine dönüşmüş kentli yapıyı yerle bir etti. Şimdi el yordamıyle sanayiye geçmeye çabalıyoruz.

Bu yüzden bizde Gaziantep rekabet değil, şu anda ancak imrenme duygusu yaratabilir.

Bu nedenledir ki, şiirlerde Urfa'lılık daha fazlaysa da gerçek hayatta Gaziantep'lilik var, Urfa'lılık yok.

Onun içindir ki Gaziantepspor var, Urfaspor yok.

MUSÎKİ KÜLTÜRÜNDE KOPUKLUK

Gazetelerden okuduğumuza göre Urfa Musikî Cemiyeti yeniden kurulmuş. Varlık nedenine uygun faaliyet göstereceğine emin olduğum Cemiyet'in, aradan geçen yıllarda başıboş kalan musikî eğitimindeki boşlukları kapatmak için büyük gayret sarfetmesi gerekiyor.

Yerel televizyonlarda sık sık gördüğümüz eline kulağına alıp bağıran gençlerin ciddî bir eğitime tabi tutulmaları gerek. Urfa'nın turizm acenteleri tarafından 'keşfedilmesi' sonucu geziye gelen gruplara, tur programında *sıra gecesi* adı altında Urfa müziği sunulmasını da gündeme getirdi. Bu müzikli gecelere rağbet çoğalınca bu talebi karşılamak üzere sesi ve sözü müsait olanlarca yeni müzik grupları oluşturuldu ve gelen misafirlere sunulmaya başlandı.

İnsanlar, nasıl ki gezdikleri yörenin özgün bir yemeğini yemek, görmediği yerleri görmek için geziye çıkmışlarsa, yöreye ilişkin özgün bir müzik varsa onu da dinlemek isterler. Yani geziden amaçlanan şeyleri: Bilinmedik kültürler, anlamlar, tatlar, lezzetler.. Burada

esas olan geziciye, yöreye ilişkin özgün şeyleri sunmaktır. Çünkü gezici, karşılaştığı ürünün o yöreye ait ve özgün halini kültür dağarcığına ekler. Bu nedenle çiğköfteye limon sıkmak görgüsüzlüğü gibi Urfa müziğini de arabesk karışımı bir üslupla, gelenekten yoksun bir şekilde icra etmek yanlıştır.

Aslında Urfa musiki cemiyetinin kapanmasıyla yeniden açılması arasındaki zaman dilimi sosyal yapımızdaki büyük değişikliklere denk geldi. Urfa musikîsinin dershaneleri olan sıra geceleri ve yatı geleneğinin, televizyon, göç vs. nedenlerle sona ermesi musikî bilgi ve icrasında büyük kayıplara neden oldu. Bu etkenlerle, *meşk* ve usta/çırak geleneğine dayalı musikî öğretiminin yukarıda belirtilen nedenlerle yok olması, kültürün bir kuşaktan diğer kuşağa aktarılmasını önledi ve musikîde yozlaşmayı getirdi. Artık nota bilmeyen bir icracıdan *usûl vurularak* öğrenilmiş bir eseri dinleme şansımız hemen hemen kalmamış. Usta işi eserlerde bütünlük içerisinde bulunan *usûl, güfte* ve *melodi*'den oluşan örgü bertaraf olmuş. Okuduğu eserde güftenin anlamını bilmeyen, usulûnü bilmeyen, melodisini yanlış icra eden, nota hiç bilmeyen, *nakarat* ile *terennümü* karıştıran; özetle bu musikînin arkaplanındaki kültürden habersiz bir nesil Urfa müziği diye program düzenliyor, ekipler kuruyor, icra yapıyor.. İçlerindeki bir kaç ekibi ve ustayı tabii ki bunların dışında tutuyorum. Ama büyük çoğunluğu, sahip olunması zorunlu bu musikî kültüründen yoksun. Nasıl nota bilmeyen Hafız

Mahmut'a usul vurmadan bir eser söyletemezseniz, Urfa müziğini gelişigüzel icra edenlere -nota bilmediklerine göre- geleneksel musikî kültürünün formlarını öğretip özgünlüğün bozulmasına izin vermemek gerekir. Zannediyorum, Musikî Cemiyetine düşen görevlerden en önemlisi bu.

Yoksa yakında hep birlikte Bayburtlu Zihnî'nin *Vardım ki yurdundan ayağ göçürmüş..* diye başlayan hüzünlü eserini mırıldanmağa başlayacağız.

ZÜĞÜRT AĞA

Osmanlı saray örgütünde önemli rütbe sahiplerine verilen 'ağa' sıfatı, Cumhuriyet'den önce toplumun önde gelen kişilerine de, halk tarafından verilirdi. Eski tapu kayıtlarımızda '..Tebaa-yı Osmaniyeden Ahmet Ağa' benzeri ifadeler çok sık rastlanır.

'Aka' ya da 'Ahi' sözcüklerinden bozma olup olmadığı konusundaki etimolojik tartışmalar son bulmuş değildir ama sözcüklerde yücegönüllülük, cömertlik, büyük erkek kardeş anlamları yanında 'tegallüp' anlamına geldiği de kaydedilir.

Bu son anlamıyla doğunun bir simgesi haline gelen ağalık, merkezi idarenin ulaşamadığı yörelerde yasama, yürütme ve yargı organlarının görevlerini yapar. Kural koyar, uygular ve anlaşmazlıkları çözer, yani bir tür Devlet'tir. Yerine aynı görevleri yapacak bir kurum kurmadıktan sonra yok edilmesi mümkün değildir. Cumhuriyet'den sonra Şeyh Sait isyanı dolayısıyla sürülen ağalar da, 1960 ihtilalinden sonra sürülen '55 ağa'da yerlerine dönmüşlerdir. 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Yasası'nın sosyal amaçlarından en

önemlisi kapitalizm öncesi feodal ilişkileri tasfiye iken uygulamada bu tür ilişkilerin yoğun olduğu Hilvan, Siverek ilçelerinde diğer yöreler kadar başarı sağlanamamıştır. Halk da kendi açısından kurumun vazgeçilmezliğini pek güzel şiirleştirmiştir:

Ağasız

Hızmekâr biz ağa siz

Ölürse kullar ölsün

Kul kalmasın ağasız.

Batı'da bu kuruma duyulan tepki, kimi zaman bilinçaltının derinliklerine sinsice işlemiş bir küçümseme ve alaya dönüşür. 'Hacıağa' deyimi bu anlamda üretilmiş bir sözcük olduğu gibi televizyonda izlediğimiz Züğürt Ağa filminde de aynı bakış açısının izlerini görmek mümkündür. Ödüle değer görülen ve eleştirmenlerce sözbirliğiyle 'Birinci sınıf güldürü' olarak nitelenen Züğürt Ağa'nın, esasında senaryosu bence yanlışlarla doluydu. Yavuz Turgul'un senaryosundaki tipleme nasıldı bilinmez ama yönetmen Nesli Çölgeçen'in ortaya çıkardığı tipler gerçeği yansıtmıyordu. Toplumsal çerçevesinden kopuk ve gerçeğe bütünüyle aykırı olarak çizilen Züğürt Ağa tipi tabii ki filmin tek yanlışı değildi. Ana-baba, ağa-karı, ağa-Kiraz, ağa-Kekeç ve ağa-maraba ilişkilerinin hiçbiri ne tipleriyle ne de diyaloğlarıyla gerçeğin kıyısından bile geçmemişti. 1980'ler Urfa'sında Haraptar köyünden şehre atla gelen ve caddenin ortasında

atla yürüyen ağa portresi, kent kültürüne ait bir motif olan çiğköftenin köy düğününde ve hem de adamları dururken ağa tarafından yoğrulmasından daha az yanlış değildi.

Filmlerde büyüteçle yanlış arayan eleştirmenlerimiz herhalde bilinçaltılarındaki o duygunun etkisiyle 'güldürü filmi'ni mazur görmüşlerdir.

ANSİKLOPEDİK BİR YANLIŞ

Ansiklopedinin sözlük anlamı, bütün bilgileri kapsayan öğretim. XIX. yüzyıldan itibaren bilgiyi sistematik ve abece sırasına göre aktaran yapıtlar anlamına kavuşmuş. Ülkemizde de aynı yıllarda benzer yayınlar yoğunlaşmış ve günümüzde neredeyse bir ansiklopedi enflasyonu oluşmuş.

Bu alanda seçkin bir yeri bulunan Ana-Brittannica'nın sayfalarını karıştırırken daha çok Frenklere seslenen bilgiler arasına bizim insanımıza gerekli bilgilerinde az-çok serpiştirilmiş olduğunu görmüş ve diğer seçkin bir ansiklopedi olan Meydan-Larousse'un Türk insanı için daha gerekli bilgileri taşıdığını düşünmüştüm..

Geçen günlerin birinde Meydan-Larousse'un 'Urfa' maddesine göz atarken bir hayli şaşırdım. Okuduğum metindeki yanlışlıklar ciddi ve iddialı bir ansiklopediye yaraşmayacak düzeydeydi. Bunlardan birincisi Urfa'nın İngilizler tarafından işgal tarihiydi. Ansiklopedide 7 Mart 1818 olarak yer alan tarihin doğrusu 7 Mart 1919 idi. Bunun bir baskı yanlışı olduğu düşünülebilirdi ama diğer yanlışlıkları görünce yanlışlıkların maddeyi yazandan

kaynaklandığını anladım.

İkinci yanlış daha vahimdi:

"Sevr Anlaşması'na göre (10 Ağustos 1920) Urfa, Fransız mandası altına giren Suriye'ye verildi, fakat bu karar uygulanamadan Urfa'lılar Fransızlara karşı ayaklandılar (9 Şubat 1920) ve savaşa giriştiler, Fransızlar yapılan bir anlaşma sonucunda yöreden çekildiler 10 Nisan 1920'de Urfa, yabancı işgalinden kurtuldu. (Meydan-Larousse, C.12, Sah. 432)"

Yani ansiklopediye göre Urfa'lılar, Sevr anlaşmasında Urfa Fransızlara terkedildiği için ayaklanmış, savaşmışlardı. Oysa ki metinde de görüldüğü gibi Sevr Anlaşması'nın tarihi 10 Ağustos 1920, Urfa'lıların ayaklanma tarihi ise 9 Şubat 1920'dir. Yani ayaklanma tarihi Sevr'den 6 ay kadar öncedir. Dolayısıyla anlaşmanın, Urfa'lıların ayaklanmalarına neden olması zaman itibariyle mümkün değildir.

Nihayet, üçüncü yanlış kurtuluşun tarihindeydi. Fransız işgalinin sona eriş tarihi 11 Nisan 1920 olmasına karşın, maddede 10 Nisan 1920 olarak yazılmıştı..

Yayıncıların haberleri var mı yok mu bilinmez ama, bu yanlış herhalde düzeltilmelidir. Yoksa Meydan'ın yanlışı Laorusse'un hesabına yazılır...

HANGİ KURTULUŞ?

Ömer Kapaklı'nın 11 Nisan'la ilgili yazısının son cümlelerine daldım gittim.

Nasıl bir kurtuluş töreni yapmalıydık ikibinli yıllarda? Belediye çöpçülerine Fransız elbiseleri giydirerek, Sajous'nun kellesini keserek geçirdiğimiz törenlere nasıl bir anlam katmalıydık?

Fransız generali E.Bremond, Urfa ve civarının Fransızlar tarafından işgalini, '..tarihimizde Fransa'nın başına konan talih kuşunu bir defa daha ürkütüp kaçırdığı elemli bir devre' olarak niteleyip Irak petrollerini, Ergani bakırlarını, Çukurova pamuğunu, Orta Asya'ya açılan ekonomik faaliyetlerin kapısını kaçırdıklarına yanıyordu.

Hüsranla sona eren Urfa ve civarının işgalinden sonra Fransız basını ise başarısızlığa canı sıkkın bir şekilde gazetelerde 'Urfa'da ne arıyorduk?' başlığını atıyordu : 'Urfa, İngiltere'nin kendi nüfuz bölgesine ayırdığı Mezopotamya'nın güvenliğini koruyucu bir yerdedir... Fransa başkası hesabına jandarma rolü oynamamalı. Mustafa Kemal'in ordusuyla kapışmak için

ileri hatlarda bizim askerlerimizin bulunmasına hiç sebep yok'.

Oysa herkes kendi hesabını yapıyordu.

Fransa'nın hesabını ise General Bremond açıklıyordu: Sömürgecilik...

20. Yüzyıl sömürge imparatorluklarının çöküşüne tanık oldu... Mustafa Kemal'in sözleri bu büyük dönüşüme önceden işaret ediyordu: '*Nasıl günün ağardığını görüyorsam uzaktan şark milletlerinin uyanışını da öyle görüyorum...*'

Öyleyse 80. Yılda kurtuluşu nasıl anlamlandırmalıydık? Yeni Dünya düzeni, küreselleşme kavramları arasında bağımsızlık anlamını yitirmiş miydi? Yoksa, '*Tarihin sonu*, bağımsızlığın da mı sonuydu?

Soyut kavramları anlam ve amaçlarından yola çıkarak yorumlamak ve değerlendirmek en doğrusu değil miydi? Sömürgecilik de bağımsızlık savaşları da sonuçta ekonomi temeline dayanıyordu. O zaman kurtuluşun anlamını da günümüzün ekonomik düşüncelerine dayanarak yorumlamak gerekmez miydi?

Bizim çocukluğumuzda halkın büyük katılım gösterdiği bayram, 11 Nisan'da kutlanan kurtuluş bayramıydı. Bütün ilçelerden, köylerden yola çıkan insanlar yeni giysilerini giyerek, kamyonlarla, arabalarla Urfa'ya akarlardı. Kimi bizzat katıldığı, kimi yakınlarının katıldığı savaşa ilişkin duyguları canlandıran bu törene

heyecanla katılırlardı. Her sene bu heyecanın giderek azaldığını ve resmi törenlere dönüştüğünü gözlüyoruz.

Kurtuluşun gerçek anlamını kitlelere anlatıp, törenleri yeniden yorumlamak ve düzenlemek yanlış mı olur acaba?

Anlam aynı olduğuna göre, gerisi şekilden ibaret değil mi?

11 NİSAN

Fransızların *Kilikya Faciası* adını verdikleri Güney ve Güneydoğu Anadolu'yu işgal serüveni Ermenileri koruma adı altında bir ekonomik nüfuz bölgesi yaratma, ekonomik ayrıcalıklar elde etme mücadelesiydi.

Birinci Dünya Savaşının sarstığı dünya ekonomik düzeninde Fransız dokuma endüstrisi savaştan en çok etkilenen sanayi dallarından biriydi. Dünya pamuk üretimindeki düşüşler Fransa'yı dokuma endüstrisinin ihtiyacı olan pamuk hammaddesini uygun fiyatlarla sağlayabileceği yeni kaynaklar arayışına itmişti. Kilikya pamuk üretimi için son derece elverişli bir bölgeydi ve savaştan önce aynı yer için planlar yapan Almanlar bu bölgeyi '*Alman Hindistanı*' olarak adlandırıyorlardı. Tabii ki bu yüzyıl başlarında sahneye çıkan Petrol de en az pamuk kadar önemliydi. Bu nedenledir ki Fransız görevlilerin gönderdiği raporların büyük kısmında olaylar ve gelişmeler Fransa'nın ekonomik çıkarları açısından analiz ediliyordu.

1916'daki Sykes-Picot anlaşmasına göre İngilizlerle Fransızlar Irak-Filistin-Suriye-Kilikya'yı aralarında

paylaşmışlardı. Bu suretle -Musul petrolleri hariç- Irak ve Filistin İngilizler'e bırakıldığında Fransızlar Ergani bakırlarına, Kilikya pamuğuna, ihraç iskelesi olan İskenderun limanına sahip olacaklardı. Mondros mütarekenamesinin *'müttefikler güvenliklerini tehdid edecek bir durum ortaya çıktığında herhangi bir stratejik noktayı işgal hakkını haiz olacaklardır'* biçimindeki 7. maddesini bahane ederek, anlaşmayla Fransızlara bırakılmış olan Urfa ve çevresini işgal eden İngilizler, Musul petrollerinin kendilerine bırakılması halinde buraları boşaltacaklarını ileri sürdüler ve Sykes-Picot anlaşması temel alınarak yapılan 15 Eylül 1919 tarihli *Suriye ve Kilikya'da İşgal kuvvetlerinin Değiştirilmesine İlişkin İngiliz-Fransız Anlaşması*'na göre Urfa ve çevresini 1 Kasım 1919'da boşaltarak Fransızlara teslim ettiler. Fransızlar bölgeyi işgal eder etmez beraberlerinde getirdikleri Ermenilerden başka Birinci Dünya Savaşında göç edip geri dönen Ermenileri de silahlandırarak Türklere karşı kullandılar.

Bölgenin İngilizlerden Fransızlara devri büyük tepki topluyordu. Mustafa Kemal Urfa müftüsüne çektiği telgrafda Fransız işgalini 'haksızlık üstüne haksızlık' olarak nitelendiriyor ve göç etmeyip direnilmesini istiyor, Urfa'da kurulmuş bulunan Müdafaayı Hukuk Cemiyeti de Fransızları şehirden çıkarmak için direniş ve örgütlenme çalışmaları yapıyordu. Fransızlar ise İngilizler'in aksine halka baskı yapıyor, Belediye'nin alacağı vergilerden, askerlerin selam usulüne kadar her şeye karışıyordu. Bu yüzdendir ki Anadolu'da bulunan bir Fransız üst düzey

görevlisi bölgenin Fransızlara devriyle başlayan hoşnutsuzluğa dikkat çekerek uyarılarda bulunuyor ve 'ideal çözüm.. bu bölgede bize tam bir ekonomik etkinlik ve gerçek bir kontrol sağlayabilecek yolların bulunmasıdır' diyordu.

Siverek'den gelen kuvvetlerle birleşen Urfa Kuvayı Milliyesi 9 Şubat 1920'de Fransızları kuşatıyor ve Anadolu'da Fransız hükümetinin Mustafa Kemal ile temas ve görüşmeleri devam ederken gelecek yardımdan haber alamayan ve erzakı tükenen Fransızlar zor günler yaşıyordu. İki ay kadar süren kuşatma, Fransızların anlaşma talepleri ve 11 Nisan 1920'de Urfa'yı tahliyeleriyle sonuçlanıyordu.

İşgal yıllarında bir şirketi ve ikisi un biri de buz fabrikası olmak üzere üç fabrikası bulunan Urfa bugün 2123 şirket ve 278 tesise sahip ve Gap'ın sulanabilen bölümleriyle Türkiye pamuk üretiminin %30'dan fazlasını karşılıyor. Bölge bu yönüyle dünyanın ilgi odağı, etrafımızda ise savaş davulları çalıyor.

Fakat davul sesleri aynı da, sanki davulu çalanlar değişmiş.

DEĞİŞİM

Muradiye Aralık 1976

İnsanoğlu genel eğilimiyle tutucudur. Ötedenberi aynı biçimde gördüğü şeylerin, toplumdan kendisine aktarılan değer yargılarının, kısaca alışmış olduğu yaşam biçiminin değişmesine kolaylıkla katlanamaz. Yaşadığınız, kentde, Türkiye'nin genel gelişim çizgisine koşut olarak hızlı bir değişim içinde. Değişimin temel etkeni ise, kentleşme. 1990 nüfus sayımına göre 100.000 olan kent nüfusumuz, 1995 sayımına göre 133.000'i buldu. Bu her yıl için yüzde altıbuçuğa varan yüksek bir kentleşme oranıdır ki her yıl köyde oturan her yüz kişiden yedi kişinin kırdan koparak kente doğru akması anlamına gelir. Birisi geçende, "Eskiden yoldan geçen her yüz kişiden doksanıyla selamlaşırdım, şimdi beş-altı kişiyle ancak selamlaşıyorum" diyerek kentleşmenin getirdiği değişimi özetleyiverdi.

Ancak, kentleşme yalnız nicelik olarak değiştirmiyor bizi, nitelik olarak da değişimin şekillerini duymak olanağı var. Bunun en belirgin örneği, apartmanlaşmadır. Bir yerde kaçınılmaz da olsa iklim yaşam biçimi karşıtlığının tipik örneğini oluşturan beton yığınlarının, büyük çoğunluğun alışılmış yaşama

biçimine ters düştüğü kuşkusuz. Eskiden genellikle tek katlı, geniş taş binalarda bağımsız denebilecek biçimler halinde yaşarken şimdi yedi-sekiz nüfuslu ailelerle, iki-üç odalı dairelerde üstelik yirmiyi aşkın komşuyla üst üste yaşıyoruz. Doğaldır ki değişimin etkilerini hepimiz yüreklerimizde duyacağız.

Fakat keşke yalnız yüreklerimizde duysak. Bir bakıyorsunuz çiğköftelik ete inen tokmağın gürültüsü yankılanıyor binada, bir bakıyorsunuz sesi sonuna dek açılmış bir teyp. Belki yorgun argın eve gelmişsiniz, dinleniyorsunuz. Birden kulakları sağır eden gürültünün geldiği pencereye koşuyor, bakıyorsunuz ki makineyi iki apartmanın orta yerine kurmuş bulgur çektiriyorlar. Ama kırka yakın aile rahatsız oluyormuş, ama toplu yaşamak değerlerine saygı gerektirirmiş, kimin umurunda. Geçenlerde bir vatandaş komşularındaki üç odalı daireye dokuz nüfuslu bir ailenin taşındığını söyledi. En çok da eşyaları ilgisini çekmiş. Ekmek tahtası mı istersiniz, büyük yağ küpleri mi istersiniz, yazlık damlara kurulan tahtları mı..

Kentlere akanlar hiç bir değişimi gereksinmeden kırsal ilişkileri kente taşıyorlar. Bizler de eski yaşamı, yeni kalıplara olduğu gibi taşıyoruz. Alıştığımız özle yeni biçim çatışınca da tedirginliğimizi, huzursuzluğumuzu anlatıyoruz önümüze gelene. Hele değişenin, çatlayan kabukların öze ait olduğunu göz önüne alınca, yaşı yirmibeşi bulmayan kuşakların geçmişi özlemle anmalarına başka ne ad takacağız.

KEÇENİN TERİ

Keçeci usta, keçeci usta!

Göz pınarlarına çöken buğular arasında hayal meyal seçilen zaman kırıntılarıdır artık, tatlı yorgunlukların. Ve duyduğun sıcaklık, terini keçeye katarken bedenini saran sıcaklıktan daha yoğundur, biliyorum.

Loş hamamlarda yankılanan seslere karışan soluğun bir yorgunluk değil bir iç çekiştir belki, yüreğinin derinliklerinden gelen. Hele gözlerindeki hüzün...

Ya o hüzün İsa Usta?

Alıp nerelere götürdün bizi? Makina ve mekanik gürültülerin bulunmadığı bir dünya... İnsanların biribirine 'ne alabilirim' diye bakmadığı, dayanışma ve sevgi dolu bir dünya. Sonra, kirletilmemiş bir Gümrük Hanı'nda çınar altında içilen iki yudum acı kahve ve cumbaları altında oturarak yıldızların çıkmasını beklediğin o daracık sokak... Biliyorum belini taş duvarların serinliğine dayamışken sarma sigarandan çektiğin nefes, duman değil gökyüzündeki yıldızlara yakın olabilmenin verdiği mutluluktu.

İnanıyorum ki, seni seyrettikten sonra Şükrü Algın Hoca 'keçeci pazarı'nı şiire dökmediği için hayıflanmıştır. Bizlerin keçenin terini bilmediğimize hayıflandığımız gibi...

Çok mu romantik olduk İsa Usta...

Değişimin hüznü senin gibi 1925'lileri değil otuz yaş küçüklerini de etkiliyor. Sen keçendeki gül ve lale desenlerini düşlüyorsun, biz damlarımızdaki laleleri, bahçemizdeki gül ve karanfilleri.. Sen komşu içtenliğini ve güleryüzünü özlüyorsun, biz yoldan geçen insanların merhabalarını..

Gördüğün gibi aramızda fazla bir fark yok.

Belki olmalı ama. Biz gözlerindeki hüznü sevince dönüştürmeyi başarmalıyız. Evlerimizi, ustalarımızı, ezgilerimizi, hüznün sararmışlığından kurtarıp yemyeşil bir sevince katık yapmalıyız.

SABAH DÜŞÜNCELERİ

Ağaran günün ilk saatlerinde, sabah ezanı alacakaranlığı yarıp Halilürrahman'ın ürperen sularına karışıyor. Kalbe dolan sessiz çağrılar gönül perdelerinden süzülüp habiple mahbubu buluşturuyor. Dalgın sularda belki "mehtâb ve iri güller" yok ama, belli ki "geçmiş gecelerden biri durmakta derinde."

Birazdan gün ışığı saçlarını çözüp "evveli nâr" olan sularla oynaşmaya başlayacak.

Birazdan insanlar doluşacak binlerce yıl inançların kucağında kanla dolup boşalmış, iktidara, gurura, ihanete tanıklık etmiş bu göllerin etrafına.

Gezecekler, ama taşların alçak sesle söyledikleri hüzünlü şarkıları duymayacaklar. Dolaşacaklar, ama aşkı tanımadan sevişen insanlar gibi seyredecekler suları, gözyaşı dilenen bahçeleri görmeden, boynu bükük söğütlerin sevdalarını anlayamadan...

Şehrin kimliğini oluşturan dokuyu bilmeden, ruhunu kavramadan gezecekler.

Yüzyıllar boyu kültürlerin ve inançların sarmaş dolaş yaşadıkları bu hoşgörü iklimine insanların nasıl akın akın göçtüklerini, gelenlerin kültür harmanında nasıl karıştıklarını bilmeyecekler.

(İran sınırından kopup gelen acem Dergezenlû oymağından bir kaç kolun yerleşmesi nedeniyle Dergezenli mahallesi adını alan mahallede kimler var şimdi? İmamkulu kabilesi, yerleştiği İmamkulu mahallesini türkmen Bıçakçılı oymağından bir kol, yerleştiği Bıçakçılı mahallesini mi oluşturdu? Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağılıp bir kolu da Urfa'ya gelen kürt Hacabanlû /Hacibanlû oymağının adı hâlâ Urfa merkezindeki Haciban sokakta mı yaşıyor? Bir kısmı Horoz köyü civarında yerleşik bulunan Bini Salep aşireti ehli salipten kalanlar mıdır? Erbilîzade Şeyh Saffet Efendi'nin postnişin olduğu Halvetî dergâhının bulunduğu Hacıgazi mahallesine adını veren Hacıgazi kimdir? Fransızca göl anlamına gelen lek (lac) den türetilen Lekler mahallesi ismi buraya ne zaman verildi? Geçen yüzyıl başında Rus işgali önünde Doğu Anadolu'dan kaçıp Urfa'ya gelenler Muhacir Mahallesini nasıl oluşturdular? Dünyanın hangi şehrinde bu kadar çok sayıda eski mezarlık vardır?)

Sonra, çatılmış kaşlarını farketmeyecekleri tenha sokaklarda gezinecekler.

Terkedilmiş eski evlerin önünden geçerken, solgun yanaklı cumbaların içli şarkılarını, harabe yüz tutan eyvanların çığlıklarını, kaybolan bir kültürün taş duvarlara gizlenmiş hıçkırıklarını duymayacaklar...

Yorgun bir kapıdan başlarını uzatıp, hüznün nöbet tuttuğu merdivenlere dizili çiçekleri, menekşeye karışan gülün utancını, "yârin dudağından getirilmiş" karanfillerin alevini, avludaki narların kederini, kebbatların hasretini görmeyecekler...

Damlarda "bir uykuyu cânanla beraber" uyurmuşcasına yıldızlı gecelere sarılıp uyuyanları bilmeden gezecekler. İkindi üstleri divane aşıklar gibi dolaştıkları mavi gökyüzüne, kanatlarıyla sırlarını çizen kuşları da...

Sonra da akşam sıra gecesi adı altında sunulan gürültülü patırtılı ve yoz bir müzik eşliğinde göbek atıp "daracık sokakta yâre kavuşan" bahçelerde gül niyetine sevgilisini koklayan âşıkın yürek çarpıntılarını hissedemeden Urfa müziğini dinleyecekler. Ve büyülü bir dünyanın ruhuna nüfuz edemeden eşiklerinde dolaşıp geri dönecekler.

Bizler de hüzün yağan puslu düşler içerisinde "ağlarım hatıra geldikçe gülüştüklerimiz" deyu mısra döküp, söyleşmeye devam edeceğiz.

TOPRAK REFORMU ÜSTÜNE

Kurtalan Haziran 1976

Jean - Jacques Rousseau'nun "Eşitlik Üzerine Söylev" adlı yapıtında toprak üzerinde özel mülkiyetin doğuşunu anlatan bölüm pek ünlüdür: "Bir toprak parçasının etrafını çitle ya da hendekle çevirip "burası benimdir" demeyi akıl eden ve kendisine inanacak kadar saf kimseler bulan ilk insan medeni toplumun gerçek kurucusu olmuştur. Birisi çıkıp, çitleri sökerek ya da hendeği doldurarak, soydaşlarına "bu sahtekârı dinlemeyin sakın, ürünlerin herkesin malı, toprağın ise kimsenin malı olmadığını unutursanız mahvolduğunuz gündür" diye bağırsaydı, insanlığı nice akılalmaz cinayetlerden, savaşlardan, sefaletlerden, nice kan davalarından korumuş olacaktı.."

İlk insanın yaşamında çok büyük yeri olan toprağın böylece özel mülkiyete konu olmasından, bir başka deyişle önemli bir üretim aracı üzerinde oluşan eldeğişiminden sonra, bu aracın üzerinde yaklaşımamansız biçimde sürmüş, yeni üretim ilişkileri ve buna bağlı olarak da yeni toplumsal sınıflar ortaya çıkmıştır. Üretim araçlarına sahip olanların politik iktidar üzerinde

doğrudan ya da dolaylı olarak söz sahibi olmalarından ötürü de, toprak, büyük toplum-içi ve toplumlar arası çalkantılara, çekişmelere konu olmuş ve yalnız insanlar arasındaki eşitsizliğe değil, gözyaşı ve kan yüklü nice savaşlara da kaynaklık etme görevini üstlenmiştir.

Ortaçağ feodalizmiyle doruğuna ulaşan bu niteliğiyle toprak, analık ettiği yeni üretim araçlarının ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yeni toplumsal sınıfların oluşturduğu yeni ilişkilerle görevini yeni üretim araçlarına devretmiştir. Görevin devri 1789 Fransız kanlı devrimiyle somutlaşmış olmakla birlikte, bu genel gelişim şeması dışında kalan, sanayileşme süresine girmemiş ya da bu süreci tamamlamamış ülkelerde görevini sürdürmektedir. İşte bu ülkelerdedir ki toprak ya da tarım reformu adı altında bir takım hukuksal, ekonomik ve toplumsal düzenlemeler, kalkınma gündeminin başlıca maddelerinden birini oluşturmakta ve var olan ilişkileri olduğu gibi sürdürmek isteyenlerle bunları yeni biçimler altında sürdürmek isteyen arasındaki kavga, ancak politik jandarmalar aracılığıyle bazen hükümet kurmaya kadar varan uzlaşmalarla gelecek zamanlara ertelenmektedir.

Halkın siyasal ağırlığının olmadığı yönetimlerde, toprak reformunun ancak politik iktidarın yaslandığı kesimlerin işine gelirse gerçekleştirilebileceği bilinen bir şeydir. Reform yasalarının çıkarıldığı ülkelelerde, yasanın çıktığı zaman kesitinde egemen olan ekonomik politik sistem incelenirse bu durumun rahatlıkla gözetlenme

olanağı vardır. Günümüzde genellikle sermaye sınıfı cılız olan ülkelerde toprak reformu yalnız topraksız ya da az topraklı köylünün değil, gelişmek isteyen sermaye sınıfının da istekleri arasında yer almaktadır. Dünya Bankası, FAO gibi kapitalci kuruluşların yetkililerinin, gelişmekte olan ülkelere toprak reformunu önermeleri bir raslantı değildir. Böyle ülkelerde genellikle reformdan beklenen geri üretim ilişkilerini kırıp, yeni üretim ilişkilerinin oluşmasında hızlandırıcı bir etken olmasıdır. Bu süreç içinde kendisi için üretim yapan küçük üretim birimleri bir araya gelerek piyasa düzeninin bir parçası olacak ve iç pazarın genişlemesiyle sermaye için aranan ortam hazırlanmaya başlayacaktır. Kapitalizmin ayakbağını çözecek olan bu gelişim içinde, tasfiye olunan kurumlarda, uzun zamandır süre gelen ekonomik politik üstünlüğün sarsılmasıyla belirecek homurdanma ise elbette kaçınılmaz olacaktır.

Eğer reform düzenlemeleri bu durdurucu engele rağmen, özellikle toprak-insan ilişkilerinin yoğun ve karmaşık olduğu kesimlerde köylüyü ilkel bağlardan kurtarabilirse, gerçek anlamda demokrasinin gelişmesinde üzerine düşen görevi yapmış olacaktır.

GAP, GÖÇ VE SANAYİ

Halep salnameleri Urfa'ya ilk göçün, şehir yeniden kurulurken halkının Diyarbakır'dan gelmek suretiyle gerçekleştiğini yazar.

93 harbinde Doğu'dan gelenlerden daha çoğu ise 1. Dünya Savaşı'nda yine Doğu'dan, Rus ordularının önünden kaçarak Urfa'ya gelmişlerdir. Bu yüzden eski nüfus kütüklerinin doğumhanelerinde "Elcevaz", "Ahlat", "Erciş", "Bitlis" yazan bir hayli Urfalı vardır. Bugün yeniden yapılan Balıklıgöl civarındaki külliye "muhacir mahallesi"ndeki evlerin üzerinde yükselmektedir.

1970'li yıllarda bu kez toprak reformu rüzgarlarının önüne kattığı insanların göçüyle karşılaşan Urfa, 1980'li yıllarda ise Güneydoğu Anadolu Projesi'nden kaynaklanan göçlerle sarsılmıştır. 16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nca iskân bölgesi olarak seçilen Urfa'ya zorla yerleştirilen insanlar bugün kendiliklerinden bu çekim merkezine koşmaktadırlar.

Fırat Nehri'nin iki yakasında arazileri Atatürk Barajı'nın altında kalanlar, daha doğudaki istikrarsız ve

güvensiz bir sosyal yaşamdan kaçanlar, zor ekonomik şartlarının GAP ile iyileşeceği umudunu taşıyanlar, bir sel gibi yüzyıllarca çok değişik etnik ve dinsel kümelenmelerin hoşgörü ve barış içerisinde bir arada yaşadığı Urfa'ya akmaya başlamışlardır. Önceki göçlerde, var olan kültürel ve sosyal yapıya katılan zenginliklerle meydana gelen süreç, bu kez bir kültür şokuna dönüşmüştür. Aile ve akrabalık ilişkilerinden yerleşime, üretim ve tüketim alışkanlıklarından dil ve kişilik sorunlarına, ahlâk anlayışından doğal çevreye kadar uzanan bir uyumsuzluklar zinciri, var olan kültürel ve sosyal kalıpları tahrip etmeye başlamıştır. Şehir yaşamındaki bu uyumsuzluk ve bunun yarattığı yalnızlık duygulan, göçenleri dayanışma adına daha geri bir toplumsal ilişkiye, aşiretçiliğe sığınmaya zorlamış, son yıllarda yapılan yerel ve genel seçimlerde yaşanmış bu olgu ise siyasetçiler tarafından yoğun biçimde kullanılmıştır.

Geçiş dönemi sayılabilecek bu dönemi bir an önce aşmanın ve göçen insanların daha iyi yaşama umutlarının gerçekleştirilebileceği bir ortamı yerleştirebilmenin yolu sanayileşmeden geçmektedir. Dönemin Urfa Valisi Fuat Bey'in Fırat'ın Harran'a akıtılması için incelemeler yaptırdığı 1925'li yıllara kadar, bu alanda Urfa'nm aldığı yol bir arpa boyu bile değildir. Urfa, 1938 yılında İzmir Enternasyonal Fuarı'na katılırken hatıra kitabının ön sözünde "Fuar'ın uyandırdığı ölçüsüz sempati ve alaka neticesi olarak Güneydoğu Anadolu'nun her bakımdan

zengin servetlerle dolu bulunan ve her gün yeni yeni terakki ve inkişaf hamleleriyle genişleyerek göz kamaştırıcı bir geleceğe doğru gürbüz ve kudretli adımlarla yürüyen Urfa ve onun mesut sakinleri Urfalılardan" söz edilirken, bugün hala hedeflenen düzeye çok uzak olduğumuz açıkça görülmektedir.

Umut edilir ki emekleme dönemindeki sanayi büyük yürüyüşe hazırlansın ve ortalama on kişilik aile nüfuslarıyla şehire göçen insanlar Köy Hizmetleri ya da DSİ'de çocuklarına iş bulabilmek için siyasal partilerin kapılarını aşındıracaklarına, üretmek için fabrikaların kapılarını aşındırsınlar.

3. BÖLÜM

Yaşamın en iyi yanı çirkinlerle budalaların payına düşüyor. Yan gelip oturabilir, olup biteni esneye esneye seyredebilirler. Zafer nedir bilmezler ama buna karşılık yenilginin acısını da duymaktan kurtulmuşlardır

OSCAR WİLDE

"Dorian Gray'in Portresi"nden

YARIN, DÜNYA KADINLAR GÜNÜ

"*Namus Böyle Temizlenir*"

"Ayşe'nin başlığı verildi, kalını sağlandı. Oğlan evinde düğün tedariki var. Pirinçler ayıklanıyor, yağlar eritiliyor, kahveler kavruluyor. Kesilecek kuzular, binilecek atlar artık hazır. Elçiler atlarını sürdüler, misafir çağırıyorlar. Hasan Ağa'nın oğlu Mustafa, Kadir Ağa'nın kızı Ayşe ile evleniyor.

Ocaklar yandı, kazanlar kuruldu. Davullar, zurnaların sesini boğuyor, at kişnemeleri insan seslerini yutuyor, köçekler zil çalarak dönüyorlar. Mustafa'nın düğünü var. İki el silâh sesi duyuldu, düğün evinde iki atlı koşuştular. Uzaklardan birisi geri döndü, bağırdı:

- (..) Köyünden İbrahim Ağa geliyor! Adet böyledir. İki atlı gider, birisi öncü kalır, diğeri haberci gelir.

Düğün sahiplerinin gençleri atlarına bindiler. Davullar dövünerek, zurnalar ötünerek, köçekler bel bükerek yürüdüler. Silâhlar atılıyor, ciritler oynanıyor. Misafirin en büyüğü önde, akrabaların maiyeti atlılar arkada, düğün evinin avlusuna girdiler. En büyük misafirin atının başı tutuldu. Davulcu yere çöktü, zurnacı

başını havalarda salladı, köçek yanlara kıvrıldı. Ağa elini cebine daldırdı. Sırmalı bir kese, büzgülerinin gevşeyen ağzı baş aşağı.. Çalanlara, at oynayanlara, at başı tutanlara üçer altın bahşiş...

Gelenler kahvelerini içtiler, gençler halaylarını çektiler. Sekiz gün sekiz gece yer yer misafirler böyle geldi. Kazanlar böyle kaynadı, davullar böyle dövündü, kuzular baş verip kan akıttılar.

Hasan Ağa'nın oğlu Mustafa. O, ölü gözlü, o düşük omuzlu salak Mustafa'ya Kadir Ağa'nın levent kızı Ayşe'yi veriyorlar. Emmi kızı, emmi oğluna. Gökte nikâhı kıyılmış, kimin ne haddine. Ne olursa olsun ister yaşı küçük, ister boynu düşük, ister dişi dökük, emmi oğlu bu. Kaideyi tanrı huzuruna kadar götürmüş, orada nikâhı kıydırmış. Haddine düşmüşse verme. Haddine düşmüşse bir başkası talip olsun. Civarımızdaki hapishaneler mevcudunu sayınız, sorunuz. En çok suçluların kurşununda bir kınalı kızın sesi veya adı vardır.

Gelin Ayşe'nin köyüne kınası gidiyor. Bugün gidecek. Gece eline yakacaklar, yarın öğleye doğru gelini getirecekler. Kadınlar hazırlanıyorlar, atlar saçaklara bürünmüş, develer renkli, püsküllü kilimler, perdelerle süslenmiş. Herkes paylaştı, bazı kadınlar atlara, bazıları da ikişer ikişer develere bindiler. Etraflarında erkek atlılar, tarlalarda cirit oynuyorlar. Kınacı alayı gelinin köyüne yaklaştılar. Köyün dışında bir kaynaşma oldu. Adet böyleymiş, güveyi evinin kafilesini şakacıktan taşa

tutuyorlar. Gelin ailesinin yüzleri ciddi, kız sahibinin gülmesi ayıptır.

İçeride samanlığa yakın bir köşede Ayşe çuvalların arasına büzülmüş. Sırmalı, kırmızı atlas entarisinin ön kırmalarına dökülen kara saçlarının perçemini kaldırdım. Kapanan yüzü, çimenlerle örtülü bir çiçek gibi sanki bir rüzgârla açıldı. Entarisinin rengine denk yanaklarının üstüne, siyah uzun kirpiklerinden bir parlaklık düştü. Damladıkça söndü, biriktikçe parladı.

- Ayşe niçin ağlıyorsun ?

Nefesi genişledi, omuzlar kalktı, boğazı gittikçe kısıldı. Istırap, kaç şekil ve seste beliriyor..

Ayşe'yi Mustafa'ya veriyorlar. Ayşe'nin haberi yok. Ayşe'nin nikâhı yapılıyor, Ayşe'nin rızası yok. Fakat Ayşe gelin oluyor. İki şeyde akşam oldu: Gökyüzünde, onun kırmızı duvakla örtülü gül yüzünde. İki şeyde ışık yandı: Mumlarla süslenmiş kına tepsisinde, Ayşe'nin boynundaki altın dizisinde. Kınalı parmaklar pembe kreplere sarıldı, zılgıtlar alaheylerin gürültüsüyle sarmaş dolaş oldular.

Gün ağardı, gelini hazırlamalı. Evde bir telaş başladı. Girdiler, çıktılar, konuştular. Atlara binenler mahmuzlayarak semt semt dağıldılar. Ayşe kaçmış..

Bir uğultu köyü sardı. Kadınlar içerilere saklandılar. Kızın babası selamlıkta kapıyı sürgülemiş, köyde ölüm havası esiyor. Yüzlerce atlı dağıldı. Yollarda soruyorlar.

Sormaya ne hacet, görseler hemen söylerler. Kız kaçar mı, namus meselesi . Bu davada herkes birliktir. Biribirlerine yardım gerek.

Gün ağarırken şehirdeki akrabasına ulaşamayan Ayşe, en son köyün ihtiyar ağasına koşmuş.

- Beni istemediğim adama verdiler. Ağladım, sızladım, dinlemediler. Ya beni şehre yetiştirin veya akşama kadar saklayın, diye yalvarmış.

Ağa hiç böyle şey yapar mı ?

- Yok, bunu ben yapamam, istersen şu karşıki mağaraya gir, talihine sığın, demiş.

Kan rengi kırmızı ipek entarisinin büklümleri içinde levent Ayşe, sık adımlarla uzaklaşmış, kayalıklara tırmanmış, mağaranın karanlıklarına dalmış.

Ayşe, ihtiyar ağaya değil şafaka yalvarsaydı sökmez miydi? Babasına değil güneşe yalvarsaydı doğmaz mıydı acaba? Atlılar köyü sarmışlar, ihtiyar ağa onlar sormadan elini uzatmış, parmağıyle mağarayı göstermiş: İşte orada!

At kişnemeleri, nal sesleri dağlara çarpmış mağaranın önünde tepinmeler, atlarda bile hiddet var:

- Çık dışarı !

Siyah örgüleri önüne sarkmış, yaşlı kara gözlerinin yalvaran bakışlarıyle kırmızı eteklerini sürüterek Ayşe mağaranın önüne çıkmış. Kırk at, kırk atlı, kırk mavzer

önünde Ayşe kollarını göklere kaldırmış :

- Beni söyletin sonra öldürün !

Ayşe'nin amcası bağırmış : Söyletmeyin köpeği, vurun!

Kırk silah patlaması, ve kırmızı bir yığın..

Güneş, erken doğuşundan utanmış, kızarmış. Kuşlar kanatlarını çırpıp uzaklaşmışlar. Gelincikler kara gözlerini etekleriyle örtmüşler. Amcası Ayşe'nin beyaz gömleğini çıkarmış. İşte Ayşe'nin kanı. Beyaz gömlek üzerine namus temizliğinin takdirnamesini kırmızı izlerle yazıyor.

- Gel İbrahim. Uşak atını mahmuzluyor. Mavzerinin namlusuna Ayşe'nin gömleği asılıyor. Önde müjdeci olarak koşturuluyor. Kızın babasının kapısı vuruluyor. Müjde , kanlı gömlek Kadir Ağa'nın önüne atılıyor. Kadir Ağa 'da İbrahim'in üstüne 10 altun bahşiş fırlatıyor. Davullar dövünüyor, zurnalar çıldırıyor. Kadir Ağa, karısını çağırıyor :

- Gel buraya Fatma. Ayşe'nin küçüğü Hatice'yi hazırla, gelinciler gelinlerini götürsünler !

Ayşe'nin kırmızı duvağı Hatice'nin yüzüne örtüldü. Gelin atına Hatice bindirildi. "

***

Bu yazı 11 Nisan 1946 tarihinde Urfa gazetesinde

yayınlandı.

Yazarı bir kadın, Urfa İl Genel Meclisi üyesi Seniye Tepe.

2000 yılında töre cinayetinin şekli değişmiş, İl Genel Meclisi'nde ise 'kadının adı yok'.

MASKELİ YAŞAMLAR

Adım Sevda, 17 yaşındayım.

Ilık bir şubat günüydü, sokağa çıktım.

Sokak arasında kuş sesleri çocuk seslerine karışıyordu. Komşunun küçük çocuğu, kovaladığı kuşa taş fırlatırken elini tuttum. Önce şaşırdı, sonra suç işlerken yakalanmış gibi gözlerini kaçırıp yanağını yanağıma dayadı, boynuma sarıldı. Minicik yüreği nasılda çırpıyordu. Onu iki yanağından öptüm, yanakları sımsıcaktı.

Gökyüzünü hiç böyle mavi görmemiştim, gün ışığını da parlak.

Yürürken tepemde daireler çizen bu kuş, minik çocuğun kovaladığı kuş mu? Kanatlarıyla gökyüzüne bir şeyler yazıyor sanki.

Biliyorum, onun da yüreği sevgiyle çarpıyordur.

Ona el salladım, sevinçle çırptığı kanatlarına gün ışığını doldurarak gökyüzünün maviliklerinde bakışlarımla birlikte kayboldu gitti.

Yatıp kalktığım Yetişme Yurdu'nda da böyle bir kuş vardı. Her sabah pencereye gelir bana kanat çırpardı, ben

de ona hayallerimi anlatırdım.

Bir gün yurdun bahçesinde, kapkara ruhlu birisinin kuşun kafasını kesip kopardığını gördüğümde hıçkıra hıçkıra ağlamıştım. Sonra geceler boyu uyuyamadım. Kuşun boğazlanışı hiç gözümden gitmedi.

Valiliğin bahçesinde yan yana oturduğumuz Mehmet'e yetiştirme yurdunu, kuşun boğazlanışını anlattım. Mehmet, teyzemin oğlu, yaşı benden küçük. Beni dinlerken gözleri uzaklara dalıp gitti. Kuşun ölümünden çok mu etkilenmişti acaba?

Sonra bahçedeki erguvan ağacını gösterdim Mehmet'e.

Ağaçlar ilkbahara hazırlanıyordu. Erguvan ağacı da yeşillerini kuşanmış, dünyayı mora boyamak için nisan ayını bekliyordu. Ben nisan aylarında buralarda yürür, çiçekleri soluncaya kadar her gün yanından geçtiğim erguvan ağacına bakıp, gelinlik hayallerimi mor duvaklarla süslerdim.

İnsanların hayalleri de mor salkımlar gibi solar mı ki?

Ben ağaca, Mehmet de boş gözlerle bana bakıyordu.

Sonra mahalleye doğru yürüdük, yan yana.

Meydana gelinceye kadar, bana aileden şereften bahsediyordu. Ben, ailemi, yakınlarımı hiç mahcup etmedim ki. Hayatımda hiç pastaneye gitmedim, hiç erkek arkadaşım olmadı. Benim hakkımda dedikodu yapanların, bana kara çalanların ruhları kararmıştı.

Yalnız beni değil, ağaçları, çiçekleri de sevmiyorlardı.

O meydanı hiç bu kadar tenha görmemiştim. Etrafta bir sürü insan vardı ve sanki orada hiç kimse yoktu. O yüzden Mehmet elindeki bıçağı bedenime saplarken hiç kimse karışmadı. Boğazımı keserken vücutları orada, fakat ruhları orada olmayan bir sürü maskeli insan sessiz ve donuk bakışlarla bizi seyrettiler.

Cenazeme kimse gelmedi. Apar topar bir mezara koyup üzerimi toprakla örttüler.

Mehmet pişman mıdır acaba? Beni mor duvağımla gelin olarak görmek istemez miydi? Kim bilir, belki de şerefimi temizledim diye övünerek geziniyordur.

Mezarımı ziyarete gelmediklerine üzülmüyorum.

Kimse gelmese de minik çocuğun kovaladığı o kuş geliyor.

Nisan aylarında, her seferinde ağzında erguvan dalıyla ve kanatlarına doldurduğu gökyüzünün bütün mavilikleriyle geliyor.

Onu seviyorum, çünkü onun maskesi yok.

Çünkü onun yaşamı ve dünyası bir maskenin arkasına gizlenmiş değil.

***

8 Mart, "Dünya Kadınlar Günü"ydü.

Bu yazıyı Urfa'nın Süleymaniye Meydanı'nda boğazlanan töre kurbanı Sevda'nın kaderini paylaşan tüm kadınlarımıza adıyorum.

HALFETİ AĞLIYOR

Ağıt boğazına çökmüş Halfeti'nin.

Gece dolunay altında gümüş bir tel gibi Halfeti'yi belinden saran Fırat nehri güneşle birlikte, su altında kalmaya başlayan ağaçlarla ağlaşıyor.

Hanımeli ve gül kokularının insanı sarhoş ettiği daracık yollardan bahçelere doğru inerken boynu bükük siyah güllerin acıların fısıldadıklarını duyuyorsunuz.

"- Şu kaysıyı görüyor musun? Bizim burada kaysılar gül gibi kızarır. Bu sene göremeyeceğiz herhalde. Bize bir ay daha müsaade edemezler miydi sanki.."

Bahçeye girip Fırat kıyısına doğru yürüyoruz. Mahmut Amca, her ağacın yanından geçerken duruyor, buğulu gözlerle ağacı tepeden tırnağa seyredip anlatıyor.

Avuçlarını göklere açan fıstık ağaçlarında fıstıklar kızarmaya başlamış.

" Bu sene fıstık çok. Salkımları görüyor musun? Kimseleri yaklaştırmazlar, bülbülü bile vururlardı. Bülbül deyince aklıma geldi. Araboğlu'nu bilir misin? Urfa'lıdır.

Bu bahçelerde dinledim onu. Halfeti bahçelerinde ne türküler, hoyratlar söylemiştir... Hâlâ anlatırlar, bir gece bahçelerde türkü söylerken bülbülün hasedinden çatlayıp yere düştüğünü... Hani bir türkümüz vardır, 'bülbül onbir ay lâl olur' diye.

Başını öne eğdi. Kısık bir sesle, "Şimdi on iki ay lâl artık. Yalnız ağaçlarım değil, kuşlarım da gidecek. Ne tarihim ne de coğrafyam bu acıyı hak etmedi" dedi.

Dallarda meyveler kimsesiz... Fıstıklar yalnız, incir mahzun, kaysı tek başına, nar çiçeğinin boynu bükük...

Tenhaydı bahçeler.

Ağaçlar arasından duyduğunuz serin yel değil, sanki bir iniltiydi... Bir idam mahkumuymuş gibi, yürek çarpıntısını duyuyordunuz her ağacın, iç çekişlerini dinliyordunuz.

"-Bak ceviz ağacına, öylesine iridir ki verdiği cevizler... Yıllar önce altında uyuduğumda göğsüme bir ceviz düşmüştü, göğüs kafesim hala sızlar.

Onlarla birlikte büyüdüm, ayazlarda birlikte üşüdüm, yağmur altında birlikte ıslandım yaz güneşini birlikte içtim. Ben emeğimi verdim, o meyvesini... Bu sevgi hiç bir gönüle sığmaz ki"

Sesi titremeye başlamıştı. Yerdeki testereye hınçla baktı: "Ağacı keserken sanki ayağımı kesiyorum".

Sahile doğru iniyoruz. Nehir kenarında kesilmiş

ağaçlar, kütükler, çırpılar yığılmış. Etraftan hızar sesleri geliyor. "Bir zaman ek, bir zaman kes, bu ne zor iştir. Deprem bundan iyi, ölen öldü, kalan kurtuldu, biz öylemi ya?"

Dallar, yapraklar, çiçekler yere düşüyor, böcekler karıncalar kaçışıyor. "Bu kaçıncı bahçe gördüm tarümar"...

Bütün ağaçlar çılgınca meyveye durmuş. Doğa insana inat ediyor. Her taraftan güzellik fışkırıyor. Ölümden kısa bir süre önce iyileşen hastaya Urfa'da *ölüm iyisi* derler. Halfeti bahçeleri de ölüm iyisi... Ve Halfetililer devletin gözlerine bakarak o yanık türküyü söylüyorlar:

Hasta oldum gelmedin / Bari can verende gel.

SEVGİLİLER GÜNÜ MÜ?

Bazen bir gülücüğe hapsolur gözleriniz. Bakarsınız ama göremezsiniz. Bakışlarınıza dost ufuklarda gülüşler çiçeklenir, alıp başka dünyalara götürür sizi.

Hayâl iklimlerine doğru süzülen kuşlar lâcivert kanatlarında geçmişi geleceğe bağlayan duyguları taşır. Sözlerin anlatamadığı sevdalar, gözyaşlarıyla ıslanmış mektupların sararmış sayfalarında bazen boynu büküktür ve her zaman hüzünle sarmaş dolaş...

Sonra, bir gün ansızın, deli bir haziran güneşinin sıcaklığından daha sıcak bakışlar, kimsesiz yağmurlarla üşüyen içinizi ısıtır... Kül rengi duygular gül rengine dönüşür.

Bilirsiniz, bir göz açıp kapamaktır yaşam...

Lise koridorlarında kalan kalbinizin yarısı bir bakarsınız yıllar sonra bir kelebek kanadında, bir gülün yaprağında geri döner.

Zaman anlamını kaybetmiştir artık. Bir yıl ne kadar zamandır, bir an ne kadar yıldır, bilinmez.

Aradığınız artık bir şiirdir.

Başınızı kaldırdığınızda, gökyüzünde kocaman bir ayın yükseldiğini görürsünüz. İçinizdeki ırmaklarda ayışığı parça parça değildir artık... Menekşe rengi bulutlarla kaplı gökyüzü ve çiçekler size gülümser, içinizden yıldızları avuçlamak geçer.

Onun güzel yüzündeyse, derin ormanların gölgelediği gözleri yalnız rüzgârlarla üşüyen bir göl; yanakları, acısını fısıldayan bir güldür.

Dokunmak için elinizi uzatırsınız, birden kaybolur... Kim bilir, belki zaten yoktur.

Belki de yüreğinizin taşlarla örmek zorunda olduğunuz mahzenlerinde yaşayan ve son nefesini sizinle birlikte verecek olan bir sevdaya dönüşmüştür.

Ol sebeptendir ki sevgililer günü diye bir gün olamaz.

Taş duvarların dili olsa da söylese: Bir gün ne kadar yıldır, bir an kaç mevsim, bir saat kaç ömür...

NAMUS

Günışığı akşam saatleriyle çoktan vedalaşmıştı.

Gürültülerin azalmaya başladığı caddede arabalar farlarını yakmaya hazırlanıyorlardı.

Son müşterisini savuşturup işyerini kapatma telaşındaki Eczacı, sırtı tezgâha dönük cam kenarında duran ince uzun boylu adamın karaltısını son anda fark etti. Omzunda dünyayı taşıyor gibi yorgun ve sessiz bir şekilde dışarıyı seyreden adam, eczanede müşteri kalmadığını görünce, yüzünü içeri dönüp ürkekçe tezgaha doğru yaklaştı. Orta yaşı biraz geçkindi. Akşam karanlığı, solgun yüzünün acı yüklü çizgilerini gölgede bırakıyordu..

- 'Geçmiş olsun, buyrun' dedi, eczacı.

Adam konuşmaktan çekiniyor gibiydi ve bir elinde gazeteye sarılı bir paketi sıkı sıkıya tutuyordu. Diğer eliyle cebinden buruşuk bir reçete çıkartıp Eczacıya doğru yaklaştı ve 'bu ilaçları istiyorum' dedi.

Kalfa, doğumevinin reçetesindeki ilaçları raftan indirirken, adam eczacının kulağına, boğazından zorla çıkan kısık ve titreyen bir sesle:

- 'Cebimde hiç para yok' dedi. 'Karım doğum yaptı, bu ilaçları muhakkak almam gerekiyor'.

Eli ayağı buz kesmişti. Akşam karanlığına rağmen yüzünün kıpkırmızı olduğu fark edilebiliyordu.

- 'Önemi yok' dedi eczacı, 'parasını daha sonra verirsiniz'. Yüzü kızaran adamdan zarar gelmeyeceğini düşünüyordu.

Beklemediği bu cevabı alan adamın birden gergin yüz çizgileri gevşedi, gözlerine bir sevinç pırıltısı yerleşti. Sonra başını öne eğdi, yana çevirdi. Gözlerinden süzülen yaşı kimsenin görmesini istememişti. Bir iki dakika konuşmadı, konuşamadı.

Derin bir iç çektikten sonra da:

- 'Biliyor musunuz, aşağı çarşıdan bu yöne doğru bütün eczanelere girip çıktım, kimse borca ilaç vermedi. Bana güvendiğiniz için sağ olun, Allah sizden razı olsun. İtimat edin, en kısa zamanda borcumu ödeyeceğim' dedi.

Eczacının bir şey söylemesine izin vermeden, elinde sıkıca tuttuğu gazeteye sarılı paketi tezgâhın üzerine koyarak:

- 'Bu sizde kalsın' dedi, 'paramı getirince geri alırım'.

Eczacı cevap vermeden dinliyordu.

- 'Ben esnafım, aşağı çarşıda terzilik yapıyorum. Size bıraktığım paketin içinde benim için çok önemli bir şey var. Mesleğimi temsil eden terzi makası..'

Sözler boğazına düğümleniyordu.

Bezgin bir şekilde geri dönüp küçük adımlarla kapıya doğru yöneldi. Kapıdan çıkarken durdu ve hüzün dolu bir sesle:

- 'Esnaf geleneğinde, bu insanın namusudur Eczacı Bey' dedi ve gözden kayboldu.

Gözleri dolan eczacı ona seslenemedi bile.

***

Eczacı o paketi hiç açmadı. Ne o anda, ne de eline geçen ilk bir- iki milyonu getiren adama paketi teslim ederken..

HARRAN FELSEFE GÜNLERİ

Dünya Felsefe Günü kapsamında düzenlenen III.Harran Felsefe Günleri bugün Harran'da başlıyor. Toplantıya çok sayıda yabancı bilim adamı, felsefeci ile Türkiye'nin çeşitli yerlerindeki liselerden temsilciler katılacak. Dünyanın en önemli felsefe okullarından birinin merkezi olan Harran'da, yüzyıllar sonra felsefenin ışığını görmek ne kadar heyecan verici.

Eskiden beri çeşitli milletlerin oturduğu, çeşitli kültürlerin bulunduğu kozmopolit bir kent olan Harran'da, Hristiyanlık hatta Müslümanlık dönemlerinde bile egemen din putperestlikti ve her türlü dinsel ve felsefi inanç ve düşünceler serbestçe tartışılırdı, fikir ve vicdan özgürlüğü sınırsızdı. Abbasî halifesi Harun Reşit zamanında yerel inançlar üzerinde başlayan ağır baskılar giderek yoğunlaştı. Atom fiziğinin temelini atan ve Yeniçağ'da, dünyanın gelmiş geçmiş on iki dahisi arasında sayılan. Cabir bin Hayyan için Halife Me'mun'a '*Cabir isterse sarayınızı uzaktan ve içindekilerle birlikte yakabilir*' denilmesi üzerine, ona böyle şeylerle uğraşmaması emredildikten başka ölünceye kadar da göz hapsinde

bulundurulmuştur. 13. yüzyıldaki Moğol akınları ise kenti ve uygarlığı yok etmiştir. Dinsel ve felsefî düşüncenin filiz verdiği, kaynaştığı, kesiştiği bu doğurgan topraklar şimdi yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda düşünsel bir harabe.

***

Aynı zamanda iyi bir eğitimci olan felsefe hocamız Sabri Sorguç'un lise son sınıfta yeni bir dersle karşılaşan biz öğrencileri felsefe dersine ısındırması zor olmadı. Kısa zamanda, ders çalışmayla arası iyi olmayan sınıfın eli tespihli kabadayı öğrencilerinin bile felsefe sohbetlerine katılması gerçekten pek hoştu.

Evrenin oluşumu, bilgi teorisi o güne kadar bu konuda düşünmemiş öğrencilere yeni düşünce ufukları açıyordu. Heraklaitos'la aynı suda iki kez yıkanılmayacağını tartışıyor paylaştığımız sofist kişiliklere bürünüp düşüncelerini seslendiriyorduk. Sofizmi pek seven bir arkadaşımızın adı da bu nedenle *İğretos* kalmıştı.

Sonra felsefe denizinden suları avuçluyor, içiyorduk.

Sokrates için Kriton ve Phaidon;

Platon için Devlet, Gorgias, Protogoras;

Aristo için Etika ve Politika okunmalıydı.

Roger Bacon ve İbni Rüşt'ü, Rönesans'dan mutlaka Montaigne'yi ve Yeniçağdan Bruno, Francis Bacon ve

Hobbes'u, daha sonra da Descartes, Spinoza, Leibnitz ve Kant'ı okumalıydık.

Aristo metafiziği ile Gazalî metafiziği arasındaki farkları bilmediğimiz gibi; okulda idealist felsefe öğretildiği için de, ne "Sefaletin Felsefesi"ni biliyorduk ne de "Felsefe'nin Sefaleti"ni; ne Hegel'i ne de onu baş aşağı çeviren Marx'ı. O zamanlar *Sofinin Dünyası* olmadığı için Orhan Hançerlioğlu'nun Düşünce Tarihi üçlüsü, felsefeyi sevdirerek öğreten son derece güzel bir yardımcı kaynaktı. Benim gibi daha meraklılar ise bunun yanında Macit Gökberk ve Weber'in Felsefe Tarihi'ni okuyordu.

Zuhal Karahan hocanın yoğun çabalarıyle yaşama geçirilen Harran Felsefe Günleri, bizim lisedeki felsefe derslerimizi ve bu arada her zaman derin bir saygıyla hatırladığım, bizim kuşağa felsefeyi sevdiren Sabri Sorguç hocamızı anmaya vesile oldu.

Televole kuşağını, düşünen, sorgulayan bir kuşağa dönüştürmek yolundaki her çaba gibi bu etkinlik de, emeği geçenler ve destek olanlarla birlikte yürekten kutlanmayı hak ediyor.

BİR DOSTUN ARDINDAN

-Av. Mehmet TÜYSÜZ için-

Dört gün sonra bir yıl oluyor.

O yağmurlu, insanın boğazına dolanan puslu cumartesi akşamı, telefonun öbür ucundan gelen ağıt yüklü ses, hastane koridorundaki telaş ve kalabalık ve Mehmet Tüysüz'ün henüz soğumamış cesedi... Şimdi hepsi birer anı kırıntısı...

Bir dostun ardından yazı yazmanın acısına, hüzün ve hıçkırığın hastanenin o küçücük odasından uzanıp daktilonun tuşlarına dolanması katılıyor. Sözcükler canlanabilseler, kuşku yok ki satırlar gözyaşlarında boğulacaklar..

Ölümünden bir hafta önce miydi? Meclis-i meyde çıt yoktu ve Hafız Mahmut , Segah'a girmiş '*Olmaz ilaç sine-i sadpareme*' diye başlamıştı. Gözleri bir bilinmeze takılmış, dalıp gitmişken o davudî sesiyle nakarata bir katılışı vardı ki, anlatmak mümkün değildi.. Ya, Hafız, '*Ölürsem yazıktır sana kanmadan* ' diye devam ederken '*Dayı bu şarkıları gittikçe daha çok seviyorum be!*" diye kulağıma fısıldayışı..

Aziz Çekirge, o gece onun için mi dem tutmuştu,

tüyleri diken diken eden o Araban gazelde: ' *Seni kara topraklara gömmek de varmış, bu zavallı kaderimde..*'

Hiç birimiz onun veda gecesi olduğunu düşünmemiştik..

Çünkü, o, yaşamın ta kendisiydi ve ölüme dönüştü.

Buzları tutuşturan yüreği de toprağa...

Eğer ölüm ülkesinden "*Sen hayatsın , burada ne işin var?*" diye geri çevrilmediyse, mutlaka oradakilerin de gönlüne kanca atmış olmasındandır. Cenazesinde, dostları yanında, bürokrasiyle eşrafın, tüccarla işportacının, köprübaşı çakalıyla nesli tükenmiş efendilerin, aşiret ağalarıyla köylülerin bir arada bulunması başka nasıl açıklanabilirdi ki?

Bu pazartesi onun ölüm yıldönümü.

Bir toprak yığını olarak duran mezarının başına ellerimizde karanfillerle gideceğiz. Sonra belki -yaşasaydı isteyeceği gibi- acılı gülümseyişler kahkahalara ve kahkahalar da gözyaşlarına dönüşecek...

Çünkü her gülüş, son anında gözyaşlarına dönüşür.

Tıpkı yaşamın ölüme dönüşmesi gibi...

Tıpkı Mehmet'in toprağa dönüşmesi gibi...

BİR YEŞİL PASAPORT HİKAYESİ

Gazetelerde yeşil pasaport uygulamasının iptal edileceğini okuyunca başımdan geçen bir öykü aklıma geldi.

Bir dostumun daveti üzerine gittiğim ve yeşil pasaportla giriş yaptığım Danimarka'dan Fransa'ya bir haftalığına gidip geri dönecektim. Danimarka'ya dönüşte kapıdaki görevli -eşimin devlet memuru olması dolayısıyla aldığım- yeşil pasaportuma bakarak:

- Vize olmazsa giremezsiniz, dedi.

Ona yeşil pasaport için vizenin gerekmediğini anlatmaya çalışsam da anlatamadım. Benim kırık Fransızcamla yardımını istediği zencinin Fransızcası anlaşamayı sağlayamayınca beni Türkçe bilen bir bayanın yanma götürdü. Ona benim Danimarka'ya kaçak girmek isteyen bir işçi olduğumu ve vizesiz olduğu için bu pasaportla giremeyeceğimi söylemiş. Türkçe bilen bayana, yeşil pasaport için vize gerekmediğini, nitekim bir hafta önce Danimarka'ya aynı pasaportla vizesiz giriş yaptığımı ve zaten birkaç saat sonra da Danimarka'dan

Türkiye'ye döneceğimi söyledim. Bu kez biletimi görmek istedi. Türkiye'ye dönüş biletimin Danimarka'da kaldığım evde olduğunu söyleyince yalan söylediğime hükmetti. Danimarka'ya kaçak girmek isteyen birini yakaladığından emindi.

Türkçe bilen bayana, bir arkadaşımın havaalanında beni beklediğini ve onunla konuşmamız gerektiğini söyleyince, "peki" dedi ve elinde pasaportum, yürümeye başladık. Arkadaşım ne olduğunu anlayınca görevliye biraz sert bir tonla, "Türkiye'de yeşil pasaportun önemli devlet memurlarına verildiğini ve benim de kendisinin misafiri olduğumu" söyledi. Görevli hala başını sallayarak "olmaz bayım, vizesiz giremez" diyordu. Uzun tartışmalar sırasında görevli, arkadaşıma diyordu ki:

- Siz bu pasaportun önemli devlet görevlilerine verildiğini söylüyorsunuz, fakat (beni göstererek) bu bay İngilizce bilmiyor. Ayrıca sizin misafiriniz olduğunu söylüyorsunuz. Gezmeye geldiğine göre görev pasaportuyla vizesiz giriş yapamaz, vize alması lazım. Bu pasaportla yalnızca görev için geldiğinde vizesiz girebilir.

Adamın haklı tarafı çoktu ve Türkiye'deki düzeni aklının alması mümkün değildi.

Uzun tartışmalardan sonra arkadaşım biraz da bağırıp çağırarak ve bir iki saat sonra Türkiye'ye döneceğime onu inandırarak pasaportumu aldı ve giriş yapmamı sağladı. Görevli, biz uzaklaşırken arkamızdan:

- Bayım ben haklıyım, diyordu.

Arkadaşıma "çabuk yürü" dedim. Biraz daha ayrıntıya girersek bu defa: "Madem ki bu bayın eşi devlet görevlisiyse, kendisine niye yeşil pasaport vermişler?" diye sorabilir.

"Haklısın" dedi arkadaşım, "bizi anlamaları çok zor."

ŞANTAJ

Basın yaşamımız ekonomik grupların denetimine girince, piyasadaki rekabet basın alanına sıçradı ve pislikler ortaya dökülmeye başladı.

Bizim basın patronlarımız, *'benim koltuğum üç kral tahtına bedeldir'* diyen Fransız Le Matin gazetesinin müdürü Varilla'yı mı hatırladılar bilinmez, basında **tekelleşme** ve **etik** tartışmaları alevlenirken okurlar *'bu gazete basın ahlâk yasasına uyar'* ilkesini mumla aramaya başladı.

Bir gazete yasak olan **damping**'e başvururken, bir başkası onu Rekabet Kuruluna şikâyet etti. Şantaj yaptığı söylenen gazete kamuoyunu dalgalandırırken gazetedeki sütunlarda ünlü Baba Tahir öyküsü yer aldı.

Bunu okuyunca benim de aklıma Fransız gazeteci Lazareff 'in anlattığı bir öykü geldi. Lazareff anlatıyor : "..İçinde muntazam çalıştığım gazetelerden biri akşamları çıkıyordu. Bu gazetenin müdürü aynı zamanda petrol sanayiinden bahseden ve bir kaç büyük kumpanyanın emrinde olan haftalık bir derginin de sahibiydi. Gazete

orijinal bir usul bulmuştu: Sinema ve tiyatroda programla birlikte bedava dağıtılıyordu. Bu şekilde gazete çok okunuyordu ama para getiren bir yol değildi. İlânı da az olduğuna göre gazeteyi yaşatan herhalde başka bir şey olmalıydı.Bu ne idi? Öğrenmekte gecikmedim. Beni öğle yemeğine davet eden şeflerimden biri, bol şarap içtiğimiz bu yemeğin sonunda bana içini döktü:

-Lazareff, dedi, ben de senin yaşındayken insan güzel makaleler yazdı mı bunları satın alıp görünecek şekilde basacak gazeteler bulur sanırdım. Ne saçma düşünce? Sizin gibi gençler bu meslekte muvaffak olmak, acı hayal kırıklıklarından korunmak için her şeyi bilmelidirler. İşte son günlerde Romanya hakkında üç harikûlade makale yazdım.Her biri en emin kaynaklardan toplanmış heyecanlı ifşalarla dolu idi. Şunu da ilave edeyim ki hususi menfaatlerini umumi menfaatlerden üstün tutan bazı Bakanların kullandıkları garip usuller üzerinde ısrarla durmuştum. Bu kadar önemli makalelerde bir hata kalmamasını istediğimizden onları Romanya elçisine sundum. Aradan bir kaç gün geçtikten sonra Elçi, gazete idarecilerinden birini çağırttı; ona makalelerimle çok yakından ilgilendiğini, içindeki ifşaatı hükümetine bildirmeyi vazifesi saydığını, işaret ettiğim yolsuzlukların ıslahı için tedbirler alınacağını söylemiş. Ayrıca Rumen hükümetinin bana teşekkür ettiğini, temizleme işini rahatça başarmana imkân vermek üzere makalelerimin şimdilik yayınlanmamasını benden bir lütuf olarak beklediğini de ilave etmiş. Aynı zamanda idarecimize,

Rumen hükümetinin turistik ve ekonomik ilânlar yayınlamak üzere gazetemizle önemli bir sözleşme yapma arzusunda olduğunu bildirmiş

"İşte azizim, gazetede çıkmayacak olan üç makalem için hayatımda yayınlanmış makalelerimin hiç birinden almadığım derecede yüksek bir ücret aldım. Nitekim bugün size bu güzel ziyafeti çekmem böyle kabil oldu.Ay sonunda aylığınızı vermemiz de gene bu sayede kabul olacak"

Hayretler içinde ve olanca saflığımla sordum :

-Bizimki gibi entipüften bir gazetede ilân neşretmekte Romanya'nın ne menfaati olabilir ?

Güldü :

- "İşte bu Romanya'nın -daha doğrusu Romanya'yı idare edenlerden bir kaçının- menfaati rahat kaçırıcı bazı hakikatlerin hiç bir yerde yayınlanmamasıdır. Bizim gazetemiz küçüktür, fakat biz onu Fransa'nın her tarafına, başka memleketlerdeki milletvekillerine, senato üyelerine, elçilere, en mühim şirketlere de gönderiyoruz.."

Bu kitabın adını söylemeyi unuttum: "Fransa'yı Çökerten Dördüncü Kuvvet".

AFFEDERSİNİZ!

Af yasası ve kavramı, Alanya'da yalnızca tecavüz edenler içeride yatarken 'hem tecavüz eden hem de öldüren' mahkumun tahliyesi üzerine Hollanda prensinin protesto mahiyetinde olmak üzere geziye gelmeyeceğinin açıklanmasıyle yeniden güncelleşti. Adalet Bakanı, bunların küçük bir oran oluşturduğunu açıklamasına rağmen, gün yok ki gazetelerde 'şartlı salıverme yasası' ile salıverilen kişilerin işlediği suçların haberleri yer almasın.

Bizde, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin oluşumundan sonra (23 Nisan 1920) çıkarılan ilk af yasası 1921 yılında Fransızlar tarafından işgal edilen topraklarda işlenen suçlara ilişkindi. İlk genel af ise 1922 yılına aitti. Cumhuriyet kurulduktan sonraysa ilk genel af 1923 aralık ayında çıktı. Daha sonra Cumhuriyetin onuncu yılı dolayısıyle 1933 yılında ; Kısmi genel af adıyle 1950 yılında; 27 Mayıs'dan sonra 1960 Ekim'inde; askeri ayaklanma teşebbüsleriyle ilgili olarak 1963 yılında; DP'lilerin affıyle ilgili olarak 1966 yılında; 12 Mart sonrası 1974'de genel af adıyle yasalar çıkartıldı.

Ancak genel affın dışında çıkartılan belli konulara özgü aflar da az değildi.

1929'da kabahatlerin affı, 1936'da Tunceli affı, 1940 yılında 'depremde yararı görülen' mahkumların affı, 1946'da basın affı, 1954, 1973'de Orman suçlarının affı, 1960'da 27 Mayısçıların affı ve ruhsatsız silah taşıyanların affı, 1967'de 20-21 Mayıs'çıların affı, 1976'da şoför affı, 1977'de haşhaş ekicilerinin affı, 12 Eylül sonrası 1980'de ateşli silahlar hakkındaki af, 1993,1995,1999'da öğrenci affı, 1985'de memurların disiplin cezalarının affı, 1988, 1991, 1999'da ceza indirimi ya da şartlı salıvermelerle ilgili ve kamuoyunda "af" olarak bilinen yasalar, affetmeye ne kadar meraklı olduğumuzu gösteren örneklerdir.

Af, suç işlenmesi nedeniyle fail ve devlet arasında doğan ceza ilişkisini sona erdiren ya da devletin cezalandırma hakkını yok eden bir 'atıfet' tedbiri, bir unutma ve bağışlama işlemidir. Affa, suçların cezalandırılacağı inancını sarstığı ve sonuç olarak suçu özendireceği gerekçesiyle itiraz edilmiş, buna karşılık ceza kurallarının somut olaylara uygulanması sırasında ortaya çıkabilecek adaletsizlikleri tamir edeceği düşüncesiyle destek verilmiştir. Bütün dinler ve kadim medeniyet ve hukuklar tarafından kabul edilmiş bulunan af kurumu, uzun zaman sabit esaslara bağlanamamış, bütün özelliğini durumun gereklerine göre uygulama şeklinden alan bir kurum olarak tartışma konusu olmaya devam etmiştir.

Bir çok ülkede toplumsal sarsıntıların yoğunlaştığı dönemleri takiben çıkarılan af yasalarının yukarıdaki kronolojisi bizde de aynı düşüncelerin egemen olduğunu göstermektedir. Ancak tartışma doğuran, devletin bağışlama ve unutma arzusunu kendisine karşı işlenen suçlarda göstermesi hususudur. Vatandaşlar , kendilerine ya da topluma karşı işlenen suçları devletin affetmesini anlayamamaktadırlar. Şartlı salıverme ya da af yasasının -adına ne derseniz deyin- toplumda büyük tepki toplamasının nedeni budur.

MOZAİK

Yüksekova Şubat 1977

Gazetelerde bir haber:

"Yüksekova Cumhuriyet savcısı, bilinmeyen kişiler tarafından, önceki gece evinin önünde kurşunlanarak öldürülmüştür. Kaymakam, olayın kesin nedeninin henüz saptanamadığını, soruşturmanın, sürdürüldüğünü söylemiştir."

Yüksekova, İran sınırında yedibin nüfuslu, idari bakımdan Hakkâri'ye, ekonomik bakımdan Van'a bağlı bir ilçedir. Bu bağlantı her gün Van'a gidip gelen tek otobüsle sağlanır. İlçe halkı için o günkü otobüsü kaçırmak, gereksinmelerinin giderilmemesiyle aynı anlamı taşır.

İkibin metre yükseklikteki ilçe, yılın sekiz ayı kar altındadır. Ekimde başlayan karlar ancak Haziran ayında erimeye yüz tutar. Dağların doruklarında ise oniki ay kar görmek olasıdır. Onun için ilk yaz gelende eriyen karlarla birlikte Zap suyu coşar, deli deli akmaya başlar. Bir tarafında kuş uçmaz kervan geçmez yüce dağların, diğer tarafından Zap suyunun bulunduğu yalnızca birkaç metre genişliğindeki yola benzer yerlerden geçerken, eğer daha

önce milyonlar harcanarak yeniden asfaltlanan yollardan, yeni boğaz köprülerinin açılacağı çevre yollarından geçmişseniz, içiniz dışınıza çıkmadan ilerlenmesi olası olmayan ve yılın sekiz ayı çığ bekleyen bu yolların, aynı yurdun bir parçası olduğuna ilişkin kuşkular kaplar içinizi. Ve Zap Suyu`nun çılgın köpükleriyle birlikte Şemsi Belli'nin *Anayaso* şiirinden mısralar dökülür dudaklarınıza: "Kara dağlar kar altında kalanda. /Ben gülmezem, dil bilmezem/ Şavatadan Hakkari'ye yol bilmezem..

İklim koşullarının elverişsizliği yüzünden belirli bir ürünü yoktur bu toprakların. Halkın aşağı yukarı tek geçim kaynağı hayvancılıktır. Bu nedenle yol boyunda sık sık, bir apartman boyu otların yığıldığını görebilirsiniz.

İran sınırı, iklim koşullarının elverişsizliği, hayvancılık deyince hayvan kaçakçılığını anımsamamak olanaksız. Bizim güney sınırında olduğu gibi mayınların bulunmaması hayvan kaçakçılığını, jandarma devriyelerine rastlamadıkça, tehlikesiz bir meslek haline getirir. Bu iş, zaten Doğubeyazıt'tan Muradiye'ye, Yüksekova'dan Şemdinli'ye uzanan bir çizgi üzerinde başlıbaşına bir geçim kaynağıdır. Türkiye'de kesip de en çok binbeşyüz liraya satacağı koyununu İran'da üç bin liraya rahatlıkla satabildiği için, jandarmayla çatışmak pahasına bu işe girmek, yurttaş için düşünmeye gerek bile duymayacağı şeylerdendir. Bir arkadaşım, "Burada kasaplarda satılan etler, hasta hayvanların etleridir. Hiç kimse sağlam

hayvanın İran'da satmak varken, kesmez" demişti.

Görevleri gereği bunlarla en çok uğraşmak zorunda kalan kişiler jandarmalar ve cumhuriyet savcılarıdır. Bu nedenle sınırda çatışmanın olduğu ya da bir sürünün yakalandığı günler olağandışı günler değildir.

İnsanı İran sınırını, bölgenin sosyo/ekonomik koşullarını, hayvan kaçakçılığını düşününce eksik bir mozaik, canlanır gibi oluyor gözlerinde.

Gazetede okuduğumuz haber bu mozaiği tamamlıyor gibi..

DÜNÜ UNUTMAMAK

ABD'nin Türkiye'yi Irak'da savaşa sokma çabası, içinde yaşadığımız sıcak günlerde tarih ve tekerrür sözcüklerini beynimizde canlandırıyor. Tıpkı çeşitli hatıratlardan aşağıya alınmış bölümlerin zihnimizde çağrışımlar uçuşturduğu gibi.

*****

"Bugünü anlamak için dünkü hadiseleri iyi tetkik etmek ve dünü unutmamak lazımdır."

Hükümetin tarafsızlık ilan etmesi üzerine Alman Askeri Islah Heyeti Göben ile Breslav'ın Türkiye'ye iltica edeceği sıralarda tekrar işi karıştırmaya başlamıştı. Ne yapıp bizi tarafsızlıktan çıkarmak ve bir an evvel harbe sokmak istiyordu.

Karargâh'ta bu yolda tartışmalar yapılırken Liman Paşa adeta ağlar gibi konuştu: 'Düşününüz bir kere; Almanya'da batı cephesinde bizim kardeşlerimiz geceli gündüzlü muharebeler yaparak kan ve can telef etsinler, biz burada oturalım. Eğer Türkiye, Almanya tarafından harb kazanıldıktan sonra işe karışacak ise buna ihtiyaç

yoktur. Çok geç kalmış olacaksınız ve şimdi katılmanızla kendinize temin edeceğiniz pekçok faidelere o zaman nail olamayacaksınız...' (Ali İhsan Sabis,Harp Hatıralarım ,cilt 1, sayfa 241) .

******

"Kasım aylarının ortalarına doğru Türk hükümeti tarafından eski zamanların kuvvetli silahı olan Mukaddes Cihad itina ile sahneye çıkarılıyordu. Türk Harbiye Nezareti dünya Müslümanlarına bu yolla geniş etkide bulunabileceğine inanıyordu, halbuki sonradan fazlasıyla yanıldığını anladı.

Esasen dindar Anadolu askerleri için cihat ilanına lüzum yoktu. Onlar cihat ilan edilmeden de saygı duydukları padişahları uğruna harbe gidiyorlar ve canlarını feda ediyorlardı. Türklerin idaresindeki Araplarda ise Mukaddes Cihat hiçbir sonuç vermedi. Türkiye'ye yakın ve sınır komşusu olan memleketlere gelince buralardan umulan yardım da sağlanamadı. Cihat fetvasının bütün Kuzey Afrika'da ufak bir etkisi dahi görülmemişti.

Esasen Mukaddes Cihat Türkiye'nin o zamanki durumuna da uygun düşmüyordu. Türkiye bir taraftan Almanya ve Avusturya gibi Hristiyan milletlerle birlikte ve müttefik olarak savaşıyor, Alman ve Avusturyalı subay ve erleri kendi ordusunda bulunduruyor ve diğer taraftan da Müslümanları Hristiyanlara karşı yardıma

çağırıyordu..

Buradaki mantık fukaralığı İngiliz Başbakanı Lloyd George'un General Allenby'nin Filistin'deki zaferini 'haçlı seferleri'ne benzetmesinde de görülür. Zira bahis konusu Allenby ordusu emrinde peygamberin sülalesinden Şerif Faysal'ın ordusu ile binlerce Müslüman ve Arap ta vardı. İngiltere, Filistin'in ele geçirilmesi için bu Müslümanları en modern silahlarla donatmıştı. (Liman von Sanders, Türkiye'de Beş Yıl, sayfa 52)..

*****

"İstasyonda bir kadın durmuş gelene geçene :

-Benim Ahmedimi gördünüz mü? diyor.

Hangi Ahmed'i? Yüz bin Ahmed'in hangisini?

Yırtık basmasının altından kolunu çıkartarak, trenin gideceği yolun, İstanbul yolunun aksini gösteriyor:

-Bu tarafa gitmişti, diyor.

O tarafa? Aden'e mi, Medine'ye mi, Kanal'a mı, Sarıkamış'a mı, Bağdat'a mı?

Ahmed'ini buz mu, kum mu, su mu, skorpit yarası mı, tifüs biti mi yedi? Eğer hepsinden kurtulmuşsa Ahmed'ini görsen, ona da soracaksın:

- Ahmed'imi gördün mü?

Hayır... Hiçbirimiz Ahmed'ini görmedik. Fakat

Ahmed'in her şeyi gördü. Allah'ın Muhammed'e bile anlatmadığı cehennemi gördü.

Şimdi Anadolu'ya batıdan, doğudan, sağdan, soldan bütün rüzgarlar bozgun haykırışarak esiyor. Anadolu, demiryoluna, şoseye, han ve çeşme başlarına inip çömelmiş, oğlunu arıyor.

Vagonlar, arabalar, kamyonlar, hepsi ondan Anadolu'dan utanır gibi, hepsi İstanbul'a doğru perdelerini kapamış, gizli ve çabuk geçiyor.

Anadolu Ahmed'ini soruyor. Ahmet, o daha dün bir kurşun istifinden daha ucuzlaşan Ahmet, şimdi onun pahasını, kanadını kısmış, tırnaklarını büzmüş, bize dimdik bakan ana kartalın gözlerinde okuyoruz.

Ahmed'i ne için harcadığımızı bir söyleyebilsek.. Onunla ne kazandığımızı bir anaya anlatabilsek, onu övündürecek bir haber verebilsek...

Fakat biz Ahmed'i kumarda kaybettik." (Falih Rıfkı Atay, Zeytindağı, sf.93)

*****

Dünü bilmeden bugünü anlamak mümkün değildir.

SAVAŞA HAYIR!

23 Aralık 1876'da İstanbul'da 'Tersane Konferansı'nın açıldığı gün Meşrutiyet ilan edildi. Konferansın gündeminin tartışıldığı günlerde İstanbul'da her gün gösteriler yapılmakta Dolmabahçe Sarayıyla Babıâli çevresinde yoğunlaşan bu toplantılarda-Avrupa Devletlerince- Rusya'ya savaş açılması istenmekteydi.

Çünkü Almanya'nın Avrupa'da nüfuzunu üstün kılması için Fransa'nın Rusya ile ittifak yapmaması gerekiyordu ve bunun için Rusya'nın Balkanlar'da meşgul edilmesi gerekiyordu.

93 harbi olarak bilinen 1877 Rus Harbinin feci sonuçları yıllarca toplum hafızasından silinmedi.

*****

Birinci Dünya Savaşı'nda harbe girmeye hazır olmayan ve bütün halkının ve kamuoyunun savaşa karşı olduğu Osmanlı İmparatorluğunu savaşa sürüklemek için Alman sefirleri az uğraşmadı. Açıkça, kendileriyle birlikte savaşa girilmediği takdirde savaş sonrası masada yer bulamayacağı Osmanlı yetkililerine söylendi.

O zamanlar savaşa girmek için tezkerenin değeri var mıydı bilinmez. Osmanlı bayrağı çekilmiş iki Alman gemisi Rus sahillerini bombalayınca Osmanlı İmparatorluğu savaşa girmiş oldu.

Sonuçları anlatmaya kalem yetmez. Sorunları hala yaşanıyor..

*****

2. Dünya Savaşı'nda. İngilizler, Amerikalılar, Türkiye'nin Almanya karşısında savaşa girmesi için baskı yapıyorlardı. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, "I. Dünya Savaşı ve Sevr'de, Bağımsızlık Savaşı ve Lozan'da asker-diplomat" olarak yoğrulmuştu. Amacı, Türk halkını savaştan uzak tutmaktı. ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Winston Churchill ile Kahire'de buluşmayı kabul ederken tek koşulu vardı. "Önceden hazırlanmış bir kararı kabul ettirmeye çalışacaklarsa" gitmeyecek, "eşitler arasında bir görüş alışverişi olacaksa" katılacaktı. 3 Aralık 1943 akşamı İnönü, Alman casuslarını atlatmak için Ankara Garı yerine Mamak İstasyonu'ndan gizlice trene bindi. Adana'ya gitti. Kendisini Roosevelt'in oğlu Eliot ve Churchill'in oğlu Randolph beklemekteydi. Cumhurbaşkanı, beraberinde Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu, çevirmen olarak genç bir diplomat olan bakanın yeğeni Turgut Menemencioğlu ile birlikte özel uçakla Kahire'ye ulaştı. Ünlü piramitlerin eteğinde toplantının yapılacağı otel çevresinde İngilizler

olağanüstü güvenlik önlemleri almışlardı. İsmet Paşa ve heyetine birer villa verildi. Güvenlik nedeniyle, kendilerine güzel İngiliz kadın subaylar hizmet etmektedir.

Üç gün boyunca Churchill "Türkiye'nin savaşa katılmasında" ısrar eder. Türkiye savaşa girmeyecek, sadece "Ege kıyısında ve Trakya'daki hava alanlarında müttefik uçaklarının konuşlanmasına izin verecektir. Bu alanlardan kalkan uçaklar Alman işgali altındaki Ege adalarını, Rodos ve Girit'in yanı sıra Romanya'daki petrol depolarını" bombalayacaktır. İnönü de "Ancak 1 milyonluk ordumun petrolünü, uçak, tank ve silah gereksinimini karşılarsanız katılırım, yoksa bugünkü koşullarda savaşa girmem"den başka bir söz etmemektedir. Roosevelt ise İnönü'nün samimi itirafından dolayı Churchill'in baskılarını yumuşatan ılımlı siyasa izler. Paşa, Türkiye'nin "alışveriş listesi"nin karşılanamayacağının bilincindedir. Türk Genelkurmayının bağış listesinde, 216 Spitfire uçağı, 500 Sherman tankı ve 66.800 ton petrol bulunmaktadır. Siparişler karşılanmadığı takdirde İsmet Paşa, Türkiye'yi savaşa sokmayacaktır. İnönü, sonuçta savaş boyunca bir Türk'ün burnunu dahi kanatmaz. Her zamanki tedbirliliği içinde İnönü, işi yokuşa sürmüştür. 2-3 ay sonra durumun değişeceğini öngörmektedir. O zaman daha kolay karar verebilecektir...

Konferansın yaşayan çevirmen tanığı, Büyükelçi

Turgut Menemencioğlu da olayların perde arkasını anlattı. Nevvberry adlı bir Amerikan diplomatının üniversitede yaptığı araştırmada vardığı sonuçtan şu alıntıyı aktardı: "Türk siyasası, Türkiye'deki belli başlı kentleri (Almanların) hava bombardımanı ile silinmekten kurtardı. Ayrıca, ülkenin zaferden sonra Sovyet Kuvvetleri gelinceye kadar (Almanlarca) işgal edilmesini de önledi. Türk halkı o dönemdeki bilge politikacılarına şükran borçludur." Menemencioğlu, daha sonra Sovyetlerin "kurtarmaya" gittiği Doğu Avrupa ülkelerinde nelerin olduğuna da dikkat çekti. Bir yabancı konuşmacı, savaştan sonra, Yunanistan'da komünistler ile kralcılar arasında çıkan iç savaşta Churchill'in Yunanlılara "Savaşınızı bitirme konusunda benden medet ummayın" diyerek yalnız bıraktığını anımsattı. (Özgen Acar, Kavşak).

*****

Emin olmalıyız ki Irak, bu uzun filmin son perdesi değil...

KURBAN

İlkel toplumlarda ibadetin ana unsurlarından biri olan kurban, doğaüstü kudretlerin gönlünü hoş tutmak, onlarla barışık olmak, onlara teşekkür etmek ve onlardan isteklerde bulunmak için sunulan şeylerdir. Kurban edilen ya da sunulan şeyler ilkel toplumların ekonomik yapılarına göre değişir. Örneğin avcılıkla geçinen toplumlarda Hayvan Tanrısı'na, avlanan hayvanlardan bir parça et sunmaya oldukça sık rastlanır. Hayvancılıkla geçinen göçebe toplumlarda yeni doğmuş hayvanlar, süt, sütten yapılan içkiler (bu içkiler tanrı için yere dökülür); ikinci planda sığır, at, koyun, keçi vb. kurban edilir. Tarımla uğraşan toplumlar, doğaüstü kudretlerine yemek, içki, tarla ürünlerini sunar ve evcil hayvanlar kurban ederler.

Bazı tesadüflerden doğan uğur ve uğursuzluk düşünceleri kan dökmekle yapılan bir takım törenler meydana getirmiş, ekin zamanında bir genç kız ya da delikanlıyı kurban etmeye varan, kana susamış topluluklar meydana gelmişti. Eskiden Filistin'de Ammanlılar, boğa başlı bir insan şeklinde temsil ettikleri

ilahları için çocuklarını ateşe atarak kurban ederlerdi. Bugün kullandığımız Kurban sözcüğünün kökeni de İbranice'dir.

Din bilginlerinin anlatımına göre, kurban konusunda din kitaplarında ilk öğrenilen Hz.Adem'in oğulları Habil ile Kabil'in öyküsüdür. Kabil, çiftçi olduğundan Allah'a yerin mahsulünden ve Habil ise çoban olduğu için sürüsünden bir hayvan sunmuştu. Kendi inançlarına göre Allah, Habil'inkini makbul tutunca kardeşi onu kıskanarak öldürmüştü. Cinayetle kurbanın birleştiği bu kıssadan pek çok zaman sonra Hz.İbrahim zamanında kurban, insandan hayvana çevrildi. Eski Mısır'da kutlu sayılan Apis öküzünün, kurban edilmesi, İsrail oğullarında bir dana ile iki koçtan ibaret kurbanın yakılması, şekilden çok bir amaca hizmet ediyordu.. Hz.İsa'ya lekesiz kuzu denmesi de onun 33 yaşında canını tanrı hizmetine kurban etmesiyle ilgili bulunur.

İslam dinindeki kurban kavramında da Allah'a bağlılık, yakınlaşma anlamları vardır. Kur'an'da bu nedenle 'onların ne etleri ne de kanları hiçbir zaman Allah'a erişmez, fakat ona eren sizin takvanızdır' diye buyurulmuştur. Bu şekilde kan akıtmak ya da yanan etin dumanını savurmaktaki maksatlar yoksulları doyurmak ve Hacca gelen külliyetli insanı aç bırakmamak şekline çevrilmiş, hayvan keserek değil, ancak kalble ilgili bir durum olan olan takva ile Allah'a yakınlık sağlanacağı anlatılmıştır. Kur'anda hayvan kesmek konusunda geçen

kelime hediye'dir. Ekinsiz bir bölgede Kâbe'ye toplanacak hacılar tarafından varlıksız hacıların ve fakirlerin gıdasına tahsis edilmiş, Allah rızası için yapılan bir hediye... Mekke fethedilmeden şu ayet inmişti: 'Eğer bir engel yüzünden hac ve umreden kalırsanız, hediyeden kolayınıza geleni gönderin. (Bakara/196)' İslamiyetin alanı genişledikçe her müslümanın da hediyesini Kâbe'ye göndermesi güçleşti, herkes bulunduğu yerde kurban kesmeğe mecbur kaldı.

Hocalarımız televizyonlarda kurban konusunda anlaşamadılar. Bizim de Kur'andan ve okuduğumuz kitaplardan anladığımız bu. Yani, kalbî yakınlaşma...

KALP TIRMALAYAN SESLER

Geçen haftanın hoş haberlerinden biri, sanatçılara ezan davetiydi. İstanbul müftüsü Tayyar Taş'a göre "..Ünlü sanatçılar (erkek) üstadlarından eğitim alarak ezan okuyabilirler"di.

Ezan, İslâmda namaza çağrı yöntemidir.

O vakte kadar namaz vakitlerini müslümanlara duyuracak bir yöntem yokken, Peygamber Efendimiz arkadaşlarıyla görüşüp bir sürü öneri tartışıldıktan sonra "Haydi Namaza" biçimindeki çağrı benimsendi.

Bir süre sonra bugünkü ezan kalıbı, Ahsap'dan birkaç kişi tarafından düşlerinde görülünce, bu, genelleşti. Bilâl Habeşî'nin sesi çok güzeldi, bu iş için o görevlendirilmişti.

Namaza çağırma işi namaz vakitlerini bildirmekten ibaretdir (Çağatay N., İslâm Tarihi s.204).

Ezanın kendine özgü, orijinal bir bestesi olup olmadığı bilinmiyor. Osmanlı toplumunda müezzin tarafından mümkün olduğu kadar sade bir üslûpla, çeşitli makamlardan, usûlsüz olarak okunur.

Apartmanlaşan semtlerimizde bodrum katlarında faaliyete geçen 'cami'lerin bazılarında kimi zaman öyle garip seslerle ve garip şekilde ezan okunuyor ki insanın kulaklarını kapayası geliyor. Yine Dergâhın etrafındaki camilerde namaz vakitlerinde her biri bir perdeden ve namazın yüceliğinin insan gönlünde yarattığı güzelliği zedeleyen, bir iki güzel okunan ezanı bastıran son derece kötü okunan ezanlar var ki, insanın üzülmemesi elde değil.

Sadi, 'Gülistan'da anlatır :

"Biri, Sincariye mescidinde kendi isteğiyle ezan okuyordu. Öyle bir sesi vardı ki işitenler ondan vahşet duyuyorlardı.

Mescidin sahibi, iyi huylu, doğru bir emîrdi. Adamın gönlünü incitmek istemedi :

- Ey yiğit gönüllü zat, dedi, bu mescidin eski müezzinleri vardır. Her biri beş dinar aylık alır. Ben sana on vereyim de başka yere git.

Müezzin kabul edip gitti. Bir süre sonra yeniden emîrin huzuruna gelip :

- Efendim, dedi, bana yazık ettin. Çünkü beni on dinarla buradan savdın. Gittiğim yerde, başka yere gitmem için yirmi dinar veriyorlar, kabul etmiyorlar.

Emîr güldü :

- Sakın kabul etme, dedi, elli de verirler. Çapayla sert

taştan çamur kazıyan, senin çirkin sesin kadar kalp tırmalamaz.

Yukarıda andığım 'kalp tırmalayan' müezzinlerin de Urfa'daki müslümanlardan çok para toplayacağına inanıyorum.

1955 Urfa doğumlu. Urfa Lisesi (1970), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi (1975) mezunu. Çeşitli gazete ve dergilerde muhabirlik, köşe yazarlığı, yayın yönetmenliği yaptı. Urfa tarihi ve özellikle Urfa'nın Kurtuluş tarihiyle ilgili çeşitli yazıları ve makaleleri yerel ve ulusal dergi ve gazetelerde yayınlandı.

Yayınlanan Eserleri :

1. "Milli Mücadele'de Urfa" (1985)

2. "Urfa Mutasarrıfı Şehit Nusret Bey'in Nemrut Mustafa Paşa Divan-ı Harbindeki Savunması" (1992)

3. "Urfa Mücahedesi" (Bnb.Ali Rıza Bey'in Hatıratı) (1995)

4. Urfa'nın Kurtuluşuyla İlgili Belgeler (1997)

5. Cumhuriyet Halk Fırkası Urfa Heyeti İdaresi Mukarrerat Defteri (1999)

"Derdim Çoktur Hangisini Yazayım", çeşitli gazetelerde yayınlanmış köşe yazılarından oluşmaktadır.

ISBN : 975-270-424-7